ARISTOPHANIS
DE
AESCHYLI POESI IUDICIA.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB

AMPLISSIMO PHILOSOPHORUM ORDINE JENENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

PAULUS HENNIG,
FRANKENBERGENSIS SAXO.

LIPSIAE,
TYPIS LEOPOLD & BÆR.
MDCCCLXXVIII.

MANIBUS
MAXII PATRIS ET CURTII FRATRIS
CARISSIMORUM
MORTE IMMATURA ABSUMPTORUM

HAS LITTERARUM PRIMITIAS
SACRAS ESSE VULT

AUCTOR.

ARGUMENTUM.

Pag.

Praefatio . . . . 1—3

A. De Aristophane summorum aetatis suae tragicorum iudicia 4-7

B. Aristophanis de Aeschyli poesi iudicia:

Caput I.

De Aeschyli ingenio iudicia.

§. 1. De universo ingenio . . . . 7—15

§. 2. De fabularum compositione . . . . 15—18

Caput II.

De Aeschyli elocutione iudicia.

§. 3. De universa elocutione . . . . 18—28

§. 4. De prologis iudicia . . . . 28—33

Caput III.

§. 5. De Aeschyli melica poesi iudicia . . . . 33—40

Caput IV.

§. 6. De Aeschyli re scaenica iudicia . . . . 40—44

Caput V.

§. 7. De vi et effectu Aeschyli fabularum sive de Aeschylo civium suorum praeceptore . . . . 44—50

PRAEFATIO.

Aristophanes ut omnes fere veteris comoediae scriptores ridendo verum dicere studuit. Ea quidem sententia a plurimis hodie probatur neque vero, id quod infra videbimus, ab omnibus viris doctis.

Optimus autem reipublicae status Aristophani is esse videbatur, qui erat tempore pugnae Marathoniae. Recentiora studia contemnebat Aristophanes, immo passim quam acerbissima persecutus est irrisione. Veluti ille Atheniensium cupiditatem litium in Vespis et Cleonem atque omnem illam immoderatam plebis dominationem in Equitibus vexavit, sic etiam Metonem mathematicum in Avium v. 992 ss., Socratem et sophistas in Nubibus, Euripidem, qui sophisticam in tragoedias suas transtulit doctrinam in Ranis.

Ut in hoc ultimo immoremur, tota altera Ranarum pars nihil fere continet nisi Aristophanis de tragoedia iudicia, quae quod adhuc servata sunt, habemus cur litteris gratulemur. Nam sine dubio summus poeta a nullo aptius intellegi et iudicari potest quam ab alio eiusdem auctoritatis poeta, praesertim si fuerit eiusdem fere temporis.

Haud facilem esse materiam tragicorum censuram in comoedia, quae maxime spectaret ad audientium voluptatem, ipse Aristophanes bene sensit, id quod inde apparet, quod, antequam ad ipsum certamen transit, auditorum benevolentiam hoc modo captat Ran. v. 1109—1114:

εἰ δὲ τοῦτο καταφοβεῖσθον, μή τις ἀμαθία προσῇ
τοῖς θεωμένοισιν ὡς τὰ
λεπτὰ μὴ γνῶναι λεγόντοιν,
μηδὲν ὀρρωδεῖτε τοῦθ᾽· ὡς οὐκ ἔθ᾽ οὕτω ταῦτ᾽ ἔχει
ἐστρατευμένοι γάρ εἰσι
βιβλίον τ᾽ ἔχων ἕκαστος μανθάνει τὰ δεξιά.

Comicus quidem ingeniosissime utrique rationi consulebat ob eamque rem accepit palmam. At quo ingeniosius ille res diversas coniunxit, eo difficilius nobis est denuo eas secernere et Aristophanis de tragicis iudicia ad artem praeceptaque revocare. Cf. Welckeri Aristoph. Ran. p. 245: 'Ich wage es nicht, die ansichten des Aristophanes von der tragischen kunst in klaren worten zu entwickeln, aus der verwirrung des scherzes zu systematisiren und aus dem gegebenen hypothetisch zu ergänzen u. s. w.'

Attamen philologi temporum recentiorum eam difficultatem minime extimuerunt: permulti de eadem re scripti sunt libelli, quorum ex numero nomino Joannis Petersii dissertationem, quae inscribitur: Aristophanis iudicium de summis suae aetatis tragicis, Monasterii 1858. 8. pp. 77.

Qui tamen libri omnes fere tractant praecipue de Euripidis poesi iudicium Aristophanis. Nullum repperi libellum, qui potissimum eum locum tractaret, quaenam Aristophanes de Aeschyli poesi fecisset iudicia. Operae autem pretium est de Aeschylo quoque iudicia componere et examinare ita quidem, ut Euripides non magis respiciatur quam est necesse.

Quod cum iam ego sim suscepturus, non ignoro eius rei difficultatem, sed tamen animo forti aggrediar rem, ut quomodo aptissime Aristophanis de Aeschylo iudicia componi possint inveniam, quod bonum felix faustum fortunatumque sit.

Ac primum quidem, quo magis ea, quae mihi proposita sunt, illustrentur, quaestionem instituam, quomodo omnino Aristophanes summos aetatis suae iudicaverit tragicos. Quod autem attinet ad Aristophanis de Aeschyli poesi iudicia,

quinque potissimum, cum agatur de poeta scaenico, secernendi esse videbantur loci.

Primus erit fabulae inventio, quod spectat ad ingenium alter oratio, *λέξις*, tum sequitur musica, *μελοποιία*, deinde apparatus scaenicus, *ὁ τῆς ὄψεως κόσμος*, *ὄψις*. Secernuntur igitur iudicia de poetae ingenio, elocutione, melica poesi, apparatu scaenico. Huc accedent quinto loco de vi et effectu tragoediarum iudicia.

Disseram igitur deinceps:

A. De Aristophane summorum aetatis suae tragicorum iudice.
B. Aristophanis de Aeschyli poesi iudicia:

Caput I.
De Aeschyli ingenio iudicia.
§. 1. De universo ingenio.
§. 2. De fabularum compositione.

Caput II.
De Aeschyli elocutione iudicia.
§. 3. De universa elocutione.
§. 4. De prologis singulariter.

Caput III.
§. 5. De Aeschyli melica poesi iudicia.

Caput IV.
§. 6. De Aeschyli apparatu scaenico iudicia.

Caput V.
§. 7. De Aeschyli tragoediarum vi et effectu sive de Aeschylo civium suorum praeceptore iudicia.

A.

De Aristophane summorum aetatis suae tragicorum iudice.

Priusquam singula Aristophanis de Aeschylo iudicia compono, disserendum erit omnino de eius censura summorum aetatis suae tragicorum, de qua diversissime est iudicatum atque etiamnunc iudicatur.

Ac prioribus quidem temporibus usque ad Aug. Guil. Schlegelium, qui primus inter recentiores prorsus assentitur Aristophani, illius de tragicis iudicium neglectum et reiectum est, quippe cum omnes viri docti Euripidis tragoedias pluris aestimarent quam Aeschyli poesim. Nuper plerique contrariam sententiam amplexi sunt veluti Hermannus — sine dubio hac in re nimius —, qui adnotavit ad Euripidis Hecubam — v. 760 — se unam Aeschyli vel Sophoclis tragoediam compensaturum esse cum omnibus fabulis Euripideis.

Schlegelium quidem cum Hermanno omnes fere sunt secuti viri docti, inter quos nomino Welckerum, Odofredum et Eduardum Müller os, Bernhardyum, Ritschelium. Qui viri docti, quibus ego quoque assentior, Aristophanem suo iure Euripidis irrisisse fabulas censent, quae et artem tragicam corruperint et civium mores.

Contra Droysenus — cf. eiusdem interpretationem operum Aristophanis tom. 3. p. 398 — Aristophanem de Euripide minime sine ira et studio, sed quam cupidissime iudicavisse censet et laudi tribuit Euripidi — cf. l. l. 3. p. 399 s. —, quod primus ille ac de industria corrupit anti-

quam Atheniensium disciplinam. At si re vera Euripides fuisset sapiens ille qui fertur, antiquae disciplinae pepercisset, cum novam substituere nequiret.

Item Hartungius, qui Aristophanis nonnumquam impendio defendebat Euripidem, inter alia — cf. Euripidis restituti tomi 1. p. 326 initio — Aristophanem sapientibus Euripideis in mendicos mutatis efficere studuisse censet, ne qua usquam virtutis probitatisque species in illius scriptis inesse videretur.

Verum rectissime iudicavit Aristophanes, qui sapientes illos Euripidis eorumque doctrinam irridet sophisticam, cf. Ran. 101. 1471. 1475. Thesm. 275. Quam maxime autem miror, si Hartungio probatur, quod Euripides multitudini iam per se corruptae in Aeolo famosam illam praecepit sententiam fragm. 19. ap. Dind.:

τί δ᾽ αἰσχρόν, ἢν μὴ τοῖσι χρωμένοις δοκῇ;

et Hippolyti illud — v. 612. —:

ἡ γλῶττ᾽ ὀμώμοχ᾽, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Cf. Plat. Theaetet. 154 D. Sympos. 199 A. Athen. 3, 122 B. Cic. Off. 3, 29, 108.

Quibus in sententiis conexus haud satis excusabit Euripidem, raro enim, qui eius modi abutitur sententiis, sententiarum respicit conexum. Quod ita esse vel inde apparet, quod earum sententiarum altera conservata est fragmentum conexu carens. Id autem Hartungium minime impedit, quominus, quicunque cum Aristophane illas non probant Euripidis sententias, appellet homines vecordes — cf. l. l. 1, p. 408 s. — ineruditos, superstitiosos, feros — cf. l. l. 1, p. 325 s. — alienissimos ab illa Euripidis sapientia christianis convenientissima, 'qua personae Euripideae fere ubique abutantur ad insidias et ad cognatorum civiumque incommoda.'

Euripidem quidem Aristophanes in omnibus fere comoediis plus minusve facetiis perstrinxit acerbissimis. Aeschyli vero exceptis Ranis rarissime apud Aristophanem fit mentio, et ubi fit ad cognoscendum Aristophanis iudicium de Aeschylo

plerumque velut Thesm. 134—143, Aves 807/8., Nub. 534. levis vel nullius est momenti. Ranae igitur potissimum mihi sunt tractandae adiectis paucis, quos ex ceteris fabulis Aristophaneis deprompsi, locis.

Docuit autem Aristophanes Ranas paucis mensibus post Atheniensium victoriam apud Arginusas reportatam, gravissima apud Aegos flumen clade nondum accepta, Callia archonte, Lenaeis Gamelione mense i. e. Januario anni a. Chr. n. 405.

Quod autem attinet ad aetatem tragicorum trium, paulo antequam in scaenam Ranae sunt productae, Euripides erat mortuus ac brevi post eum Sophocles. Perierant igitur summi tragici omnes, qua re factum est, ut poetae comici, qui libentissime etiam de vivis aequalibus se exprompserant, eo ipso tempore, quis esset summus poetarum tragicorum, instituerent quaestionem. Verum Aristophanem alia quoque causa permovit ut hoc faceret. Multis enim Atheniensibus illis temporibus Euripides carior acceptiorque fuit quam Aeschylus et Sophocles, id quod aegre ferebat Aristophanes, cum cognitum haberet, quantopere illa poesis reipublicae esset perniciei. Quod ut doceret civiumque suorum corrigeret et emendaret iudicia, tragicorum finxit certamen in Ranis.

Felicissime autem Aristophanes excogitavit id certamen, neque enim ut Phrynichus in Musis, quae eodem Lenaeorum die quo Ranae in scaenam sunt productae idemque tractant argumentum, Euripidi opposuit Sophoclem, sed Aeschylum tamquam verae artis tragicae exemplar. Aeschyli enim musa paene nimis est aspera et dura, nimis mollis et soluta Euripidis. Sophocles autem auream illam tenet mediocritatem, quae est inter nimium et parum et reconciliat res contrarias. Cf. Theogn. 335. Aristot. Eth. Nic. 2, 6. Hor. Epist. 1, 18, 9. Itaque sine dubio minus efficax fuit Sophoclis quam Aeschyli comparatio, quam sententiam Aristophanes pulcherrime sic pronuntiavit Ran. v. 82.:

ὁ δ' εὔκολος μὲν ἐνθάδ', εὔκολος δ' ἐκεῖ.

Praeter eum locum cf. Ran. v. 788—794. 1516. Aeschylus autem, cum maxime floreret et religione et austeritate et gravitate et acerbitate et superbia, Euripidis erat adversarius aptissimus; cf. Welckeri Aristoph. Ran. p. 256 ss., ubi pluribus verbis de ea re agitur.

His praemissis videamus iam, quo modo Aristophanes Aeschylum opposuerit Euripidi, et singula eius de Aeschylo iudicia componamus et examinemus.

B.

Aristophanis de Aeschyli poesi iudicia.

Caput I.

De Aeschyli ingenio iudicia.

§. 1. De universo ingenio.

Cum omnino summo quidem Aristophanes Aeschylum amplectitur amore, tum ideo summa effert laude, quod eius tragoediis virtus firmitasque animi docentur, servantur opinio deorum et tota Atheniensium disciplina antiqua.

Quin etiam de dicendi genere inter se quam maxime consentire videntur Aeschylus et Aristophanes, nam quae in Pacis parabasi v. 749 s. ed. Bergk. de se facit verba Aristophanes, aptissima sunt ad Aeschyli quoque genus dicendi illustrandum:

ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν κἀπύργωσ' οἰκοδομήσας
ἔπεσιν μεγάλοις καὶ διανοίαις κτλ.

Quem ad locum cf. Ran. 1004., ubi chorus Aeschylum sic appellat:

ἀλλ', ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνά κτλ.

Attamen in aliis rebus erat diversus alter poeta ab altero, nam — omissis morum dissimilitudine aliisque eiusmodi rebus — Aeschylus incitat ad bellum, pacem suadet Aristophanes. Itaque verisimillimum est, futurum fuisse, ut Aeschylus, si eisdem quibus Aristophanes fuisset temporibus *δρᾶμα ποιήσας Ἄρεως μεστόν...*, cf. Ran. 1021., ab hoc non minus inclementer irrisus esset quam Lamachus, pacis adversarius, in Acharnensibus et Pace, quem mortuum laudat Aristophanes ut virum fortem patriaeque amantem Thesm. 841. Ran. 1039.

Item autem atque Lamachi Aeschyli quoque animus bellicosus illo tempore periculosus esse desiit, cum poesis Aeschylea, postquam Sophocles et Euripides docuerunt fabulas, Atheniensibus videretur iam paene obsoleta.

Itaque nihil impedivit Aristophanem, quo minus civibus suis Aeschylum quasi lumen patriae amoris, virtutis probitatisque antiquae proponeret. Quod quomodo fecerit iam ipsius verbis allatis videamus.

Ac primum quidem comicus poeta Aeschylo solium tragicum tribuens Aeacum haec loquentem fingit verba Ran. 769:

ἐκεῖνος (i. e. Aesch.) *εἶχε τὸν τραγῳδικὸν θρόνον*
ὡς ὢν κράτιστος τὴν τέχνην.

Suo iure igitur Aeschylus solium possedit, Euripides autem v. 776 *ἐπαρθεὶς ἀντελάβετο τοῦ θρόνου*, ut Xanthias interroget v. 777 *κοὐκ ἐβάλλετο;* sc. lapidibus. Optimus autem quisque sine ulla dubitatione thronum concedit Aeschylo neque quisquam nisi perditi tantum et nequam homines — v. 781 *ὁ τῶν πανούργων* (*δῆμος*) — Aeschylum cum Euripide de artis principatu certare clamore sublato iubet. Boni autem improborum scelestorumque vincuntur suffragiis, nam v. 783 *ὀλίγον τὸ χρηστόν ἐστιν, ὥσπερ ἐνθάδε.*

Inde Atheniensium quoque longe maxima pars, quae adest spectaculo, in improborum habetur numero, quod Euripidem praefert Aeschylo.

Deinde Xanthiae, qui quaerit ex Aeaco, soliumne petierit etiam Sophocles, respondentur haec v. 787 ss.:

μά Δί' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔκυσε μὲν Αἰσχύλον,
ὅτε δὴ κατῆλθε, κἀνέβαλε τὴν δεξιάν,
κἀκεῖνος ὑπεχώρησεν αὐτῷ τοῦ θρόνου·
νυνὶ δ' ἔμελλεν, ὡς ἔφη Κλειδημίδης,
ἔφεδρος καθεδεῖσθαι· κἂν μὲν Αἰσχύλος κρατῇ,
ἕξειν κατὰ χώραν· εἰ δὲ μή, περὶ τῆς τέχνης
διαγωνιεῖσθ' ἔφασκε πρός γ' Εὐριπίδην.

Sophocles igitur libentissime principatum concedit Aeschylo, Euripidi denegat, atque etiam tertiarius (futurus successor) vult sedere, ut Aeschylo superato ipse de arte certare possit cum Euripide. Quod Sophoclis iudicium summi est momenti, quippe quo, priusquam coeptum est, certamen diiudicetur. Sophoclis videlicet summi tragici auctoritatem omnes sequi necesse est.

Difficile autem est creare artis iudicem, cum ne Athenienses quidem, ingeniosissimus ille populus, Aeschylo iudices iusti sint visi, ac tantum afuerit, ut cum his ille consentiret, ut multos inter eos esse putaret ‘perfossores parietum’ v. 807 s.:

Αἰακός.
οὔτε γὰρ Ἀθηναίοισι συνέβαιν' Αἰσχύλος.
Ξανθίας.
πολλοὺς ἴσως ἐνόμιζε τοὺς τοιχωρύχους.

Verum ceteros praeter Athenienses nihil nisi nugatores esse in dignoscendis poetarum ingeniis, censet, cf. Aeaci verba v. 809 s.:

λῆρόν τε τἄλλ' ἡγεῖτο τοῦ γνῶναι πέρι
φύσεις ποιητῶν.

Itaque solus Bacchus ipse, summus artis scaenicae arbiter, aptus est ad diiudicandum. Quae fictio est felicissima, nam Bacchus repraesentat Atheniensium populum, qui hoc modo multo facilius potuit irrideri ideo, quod admiratus et consectatus erat Euripidem. Atque etiam ad Aeschyli in-

genium, qui neminem agnoscit iudicem nisi deum, ea optio maxime respondet.

Tum comicus saepius demonstrat impetum Aeschyli atque iracundiam. Ut Xanthias, postquam Aeacus v. 802 narravit Euripidem tragoedias Aeschyli examinaturum esse ad verbum, haec censet v. 803:

ἦ που βαρέως οἶμαι τὸν Αἰσχύλον φέρειν.

Cui sententiae Aeacus sic assentitur v: 804.:

ἔβλεψε γοῦν ταυρηδὸν ἐγκύψας κάτω.

Aegerrime igitur fert Aeschylus artem tragicam tam minute et indigne iri tractatum, truci vultu est capite in terram demisso tauri instar parati ad pugnam.

Item chorus de Aeschylo v. 814—817 haec censet:

ἦ που δεινὸν ἐριβρεμέτας χόλον ἔνδοθεν ἕξει,
ἡνίκ᾽ ἂν ὀξυλάλου παρίδῃ θήγοντος ὀδόντα
ἀντιτέχνου· τότε δὴ μανίας ὑπὸ δεινῆς
ὄμματα στροβήσεται.

Horrendam iram hic comicus tribuit Aeschylo, ut inflammatus distorqueat oculos; quin etiam comparatur Aeschylus cum ipso Jove, deorum principe, qui idem appellatur *ἐριβρεμέτης* Il. 13, 624:

οὐδέ τι θυμῷ
Ζηνὸς ἐριβρεμέτεω χαλεπὴν ἐδδείσατε μῆνιν.

Ac re vera Aeschylus in fabulis videtur esse quasi Juppiter tonans.

Tum v. 843, postquam Aeschylus Euripidem, quem v. 840 filium rusticae divae — *ὦ παῖ τῆς ἀρουραίας θεοῦ* — appellat, irrisit, Bacchus eum sic delenire studet:

παῦ Αἰσχύλε,
καὶ μὴ πρὸς ὀργὴν σπλάγχνα θερμήνῃς κότῳ.

Neque vero Aeschylus potest placari et denuo Euripidem increpat maledictis, ut Bacchus Aeschyli iracundiam cum turbine comparet his verbis v. 847 s.:

ἄρν᾽ ἄρνα μέλανα, παῖδες ἐξενέγκατε·
τυφὼς γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται.

Quae exclamatio minime *καθ' ὑπερβολήν* est dicta, nam summi impetus animi Aechylus fuisse videtur: Septem adversus Thebas exempli causa si legimus, semper in turbine ac tumultu versari nobis videmur.

Nigram inde pecudem petit Bacchus; quod atris tempestatibus item ac deis inferis numinibusque marinis nigrae, tempestatibus serenis mactabantur hostiae albae, cf. Verg. Aen. 3, 118 ss.:

meritos aris mactavit honores,
taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Cum vero etiam tum pergat Aeschylus invehi in Euripidem, Bacchus eum his admonet verbis v. 851—859:

ἐπίσχες οὗτος, ὦ πολυτίμητ' Αἰσχύλε.
ἀπὸ τῶν χαλαζῶν δ', ὦ πονήρ' Εὐριπίδη,
ἄναγε σεαυτὸν ἐκποδών, εἰ σωφρονεῖς,
ἵνα μὴ κεφαλαίῳ τὸν κρόταφόν σου ῥήματι
θενὼν ὑπ' ὀργῆς ἐκχέῃ τὸν Τήλεφον·
σὺ δὲ μὴ πρὸς ὀργήν, Αἰσχύλ', ἀλλὰ πραόνως
ἔλεγχ', ἐλέγχου· λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει
ἄνδρας ποιητὰς ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.
σὺ δ' εὐθὺς ὥσπερ πρῖνος ἐμπρησθεὶς βοᾷς.

Recte quidem Aeschyli impetus comparatur cum grandine, neque vero Aeschylus Euripidi conviciabatur tamquam mulier quae panem vendit, cum v. 849 s. Euripidis ars potissimum vituperetur. Putandum igitur est extremam eius admonitionis partem risus movendi causa a comico esse appositam.

Tum Aeschylus a choro sic admonetur v. 992—1004:

τάδε μὲν λεύσσεις, φαίδιμ' Ἀχιλλεῦ·
σὺ δὲ τί, φέρε, πρὸς ταῦτα λέξεις;
μόνον ὅπως . . .
μή σ' ὁ θυμὸς ἁρπάσας
ἐκτὸς οἴσει τῶν ἐλαῶν·
δεινὰ γὰρ κατηγόρηκεν.

ἀλλ᾽ ὅπως, ὦ γεννάδα,
μὴ πρὸς ὀργὴν ἀντιλέξεις,
ἀλλὰ συστείλας ἄκροισι
χρώμενος τοῖς ἱστίοις
εἶτα μᾶλλον μᾶλλον ἄξεις
καὶ φυλάξεις,
ἡνίκ᾽ ἂν τὸ πνεῦμα λεῖον
καὶ καθεστηκὸς λάβῃς.

Versus 992 est Aeschyli Myrmidonum initium. Quo laudato tamen versu Aeschylus non irridetur, sed laude effertur, cum Achillis appelletur nomine tamquam infra v. 997 verbo ‘ὦ γεννάδα.’ Monetur autem Aeschylus, ne impetu abreptus feratur extra oleas. Huc altera accedit imago, qua Aeschyli iracundia denuo comparatur cum tempestate, in qua contractis velis navem gubernari oportet.

Denique v. 1020 Bacchus adhortatur Aeschylum his verbis:

Αἰσχύλε, λέξον, μηδ᾽ αὐθαδῶς σεμνυνόμενος χαλέπαινε.

Quo loco tribus verbis gravissimis: *αὐθαδῶς σεμνυνόμενος χαλέπαινε* comicus Aeschyli pingit atrocitatem et superbiam.

Verum pium quoque et religiosum Aeschyli animum describit comicus, nam Aeschylum deam patriam sic fingit precantem v. 886 s.:

Δήμητερ ἡ θρέψασα τὴν ἐμὴν φρένα,
εἶναί με τῶν σῶν ἄξιον μυστηρίων.

A qua Aeschyli pietate quam maxime discrepat frigus Euripidis, qui novos deos sibi fingit Aëra, Aethera, Nubes, cf. Ar. Nub. 264 s.

Scholiasta ad hunc quem modo attulimus locum adnotavit: *ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ἔπος Αἰσχύλου,* quae tamen verba a quattuor absunt libris optimis et a Welckero l. l. p. 161 pro coniectura habentur superflua. Fritzschius autem sequitur scholiastam et censet hosce versus initium fuisse Aeschyli fabulae quae inscribebatur *Ἐλευσίνιοι*. Quod quidem esse potest neque tamen demonstrari. Simile quiddam praebet Ra-

narum quem supra attuli v. 992: τάδε μὲν λεύσσεις κτλ., quibus a verbis Aeschyli Myrmidones initium cepisse constat. Verum etiam omissa illa scholiastae adnotatione sollemnis Aeschyli precatio satis potest explicari, cum oriundus fuerit Aeschylus ex Eleusinio pago et ipse initiatus Eleusiniis mysteriis.

Tum tribus locis comicus de Aeschylo profert iudicia aperta et nuda. Quorum primum Bacchi verbis continetur his v. 1411—1413:

ἄνδρες φίλοι, κἀγὼ μὲν αὐτοὺς οὐ κρινῶ,
οὐ γὰρ δι' ἔχθρας οὐδετέρῳ γενήσομαι.
τὸν μὲν γὰρ ἡγοῦμαι σοφόν, τῷ δ' ἥδομαι.

Euripidem igitur sapere Bacchus iudicat, delectatur Aeschylo. Cum vero alias comicus eam Euripidis sapientiam minime laudet, Aeschylum potius quam Euripidem hic praedicari apparet.

Non est praetereundus hic de scriptura eius loci scrupulus. Secundum Seagerum enim scribitur v. 1411 ἅνδρες pro ἄνδρες, ut sit intellegendum 'viri (mihi sunt) cari, neque (ea de re) eos iudicabo i. e. quod viri mihi sunt cari, eos non iudicabo. Quae sententia, qualis nunc fertur, me iudice duabus de causis languet.

Primum enim, cum verbum auxiliare desit, haud bene dativus 'ἐμοί' omittitur.

Tum vero verbis ἅνδρες φίλοι — quod modo vidimus — continetur causa, cur Bacchus de poetis nolit iudicare. Sed ea causa infra quoque v. 1412 s. verbis οὐ γὰρ κτλ. affertur. Ergo, si ἅνδρες scribitur, altera argumentatio antecedit verbis οὐ κρινῶ, altera sequitur, quod vix ferri potest.

Commendaverim igitur scripturam ἄνδρες φίλοι, quibus verbis appellantur a Baccho inferi, qui adsunt iudicio et v. 811 commiserunt — ἐπέτρεψαν — diiudicationem Baccho. Quod si probatur, hic versus sic fere est explanandus: viri carissimi, permisistis causam arbitrio meo. Verum ne ego

quidem — κἀγὼ —, qui ipse summus tragoediae sum arbiter, eos iudicabo, neque enim eqs.

Altero loco laudatur Aeschylus Acharn. v. 9—11, ubi Dicaeopolis haec loquitur:

ἀλλ' ὠδυνήθην ἕτερον αὖ τραγῳδικόν,
ὅτε δὴ 'κεχήνη προςδοκῶν τὸν Αἰσχύλον,
ὁ δ' ἀνεῖπεν εἴσαγ', ὦ Θέογνι, τὸν χορόν.

Fabulae Aeschyli, qui iam triginta annis ante mortuus erat, exspectantur ore hiante, languidus poeta spernitur Theognis, qui Xenophonte et Lysia auctoribus fuit unus ex triginta tyrannis. Tragicus autem Theognis minime tam clarus fuit quam Aeschylus, ut vix opus sit dicere Dicaeopolim recte iudicasse.

Tertius locus est fragmentum 204 apud Dindorfium, quod depromptum est ex Aristophanis comoedia, cui titulus fuit Γηρυτάδης, et apud Athenaeum 8 p. 365 b sic traditur:

Ἐν τοῖσι συνδείπνοις ἐπαινῶν Αἰσχύλον.

Quod est latine 'inter cenam (s. cenans) laudans Aeschylum'. Frid. Schoellius quidem — cf. Ritschelii Aesch. Septem adversus Thebas p. 14 — interpretatur ea verba hoc modo: cenantem laudans Aeschylum. Utra sit rectior interpretatio diiudicari non potest, cum desit conexus sententiarum.

Denique comicus Aeschyli poesim fore immortalem his vaticinatus est verbis Ran. 866 ss.:

Αἰσχύλος.
ἐβουλόμην μὲν οὐκ ἐρίζειν ἐνθάδε·
οὐκ ἐξ ἴσου γάρ ἐστιν ἀγὼν νῷν.
Διόνυσος.
τί δαί;
Αἰσχύλος.
ὅτι ἡ ποίησις οὐχὶ συντέθνηκέ μοι·
τούτῳ δὲ συντέθνηκεν, ὥσθ' ἕξει λέγειν.

Lepidissimae sunt facetiae, 'non ex aequo esse certamen, cum Aeschyli poesis non interierit cum auctore, Euripidis

una cum poeta interierit. Unde illi, cum in Orco praesto sint fabulae ad manum, quae recitet in promptu esse futura.'

Verum posteritas minime re comprobavit hoc facete dictum. Nam summi ei tragici etiamnunc vivunt ambo. Quin etiam 'miserrimi' illius Euripidis poesi tempus edax rerum multo magis fuit propitium quam Aeschylo ab Aristophane adeo praedicato; huius enim septem tantum tulerunt aetatem fabulae, illius autem undeviginti.

§. 2. De Aeschyli fabularum compositione.

Solet Aeschylo crimini dari actionis in tragoediis eius exilitas et quod carmina chorica sunt longiora. Justa est ea vituperatio: neque tamen in culpa est Aeschylus.

Primus enim Aeschylus docuit fabulas, et poetae, qui ante eum fabulas condere erant conati: Thespis, Choerilus, Phrynichus, Pratinas, potius lyrici quam tragici sunt appellandi. Usque ad Aeschylum tragoediae ex chori canticis potissimum consistebant, unus tantum actor tragicus, qui his choris erat additus, breviter exponebat res. Aeschylus altero introducto histrione instituit diverbium, quod apud poetas antiquiores esse non potuerat nisi inter histrionem et coryphaeum vel utriusque hemichorii ducem; quo facto Aeschylus aliquantum resecuit carmina chorica, cf. Aristot. Poet. 4, 13. *καὶ τό τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασεν, τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν, Σοφοκλῆς.* Qua re Aeschylum tragoediae patrem esse appellandum omnes consentiunt; exempli causa pro multis unum nomino Quintilianum, qui Institut. Orat. 10, 1, 66 tragoedias primum in lucem Aeschylum protulisse censuit.

Jam ipsius Aeschyli temporibus Sophocles tertium adiunxit histrionem ac plus etiam chori cantus imminuit. Multo magis ultra autem progressus est Euripides, qui novam aperiens viam plane descivit a tragoedia antiqua. Quid

igitur mirum, quod Aristophanis temporibus Aeschyli carmina chorica nimis luxuriosa sunt. visa Atheniensibus et languida omnesque fabulae inopes varietatis?

Contra, antequam Sophocles docuit fabulas, Aeschyli tragoedias quam maxime admirabantur Athenienses neque cuiquam earum simplicitas fuit offensioni. Quod si respexerimus, et Aeschylo quae ei debentur tribuemus et Aristophani, cuius verba ipsa iam afferam.

Certamine quidem ineunte Euripides de Aeschylo haec facit verba v. 908 ss.:

τοῦτον δὲ πρῶτ' ἐλέγξω,
ὡς ἦν ἀλαζὼν καὶ φέναξ, οἵοις τε τοὺς θεατὰς
ἐξηπάτα μώρους λαβὼν παρὰ Φρυνίχῳ τραφέντας.
πρώτιστα μὲν γὰρ ἕνα τιν' ἂν καθῖσεν ἐγκαλύψας
Ἀχιλλέα τιν' ἢ Νιόβην, τὸ πρόσωπον οὐχὶ δεικνύς,
πρόσχημα τῆς τραγῳδίας, γρύζοντας οὐδὲ τουτί.
Διόνυσος.
μὰ τὸν Δί', οὐ δῆθ'.
Εὐριπίδης.
ὁ δὲ χορός γ' ἤρειδεν ὁρμαθοὺς ἂν
μελῶν ἐφεξῆς τέτταρας ξυνεχῶς ἄν· οἱ δ' ἐσίγων.
Διόνυσος.
ἐγὼ δ' ἔχαιρον τῇ σιωπῇ, καί με τοῦτ' ἔτερπεν
οὐχ ἧττον ἢ νῦν οἱ λαλοῦντες.
Εὐριπίδης.
ἠλίθιος γὰρ ἦσθα,
σάφ' ἴσθι.
Διόνυσος.
κἀμαυτῷ δοκῶ. τί δὲ ταῦτ' ἔδρασ' ὁ δεῖνα;
Εὐριπίδης.
ὑπ' ἀλαζονείας, ἵν' ὁ θεατὴς προσδοκῶν καθῆτο,
ὁπίθ' ἡ Νιόβη τι φθέγξεται· τὸ δρᾶμα δ' ἂν διῄει.
Διόνυσος.
ὢ παμπόνηρος, οἵ' ἄρ' ἐφενακιζόμην ὑπ' αὐτοῖ.
τί σκορδινᾷ καὶ δυσφορεῖς;

Εὐριπίδης.

ὅτι αὐτὸν ἐξελέγχω.
κἄπειτ' ἐπειδὴ ταῦτα ληρήσειε καὶ τὸ δρᾶμα
ἤδη μεσοίη, ῥήματ' ἂν βόεια δώδεκ' εἶπεν κτλ.

Cum hac Aristophanis de Aeschyli fabularum compositione sententia, ut comparari possint, duos Vitae Aeschyli locos — cf. Dind. poet. scaen. p. 2 v. 21—31 et p. 3 v. 78—87 — compono, ubi de eadem re optime disseruntur haec: *αἵ τε διαθέσεις τῶν δραμάτων οὐ πολλὰς αυτῷ περιπετείας καὶ πλοκὰς ἔχουσιν, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις· μόνον γὰρ ζηλοῖ τὸ βάρος περιτιθέναι τοῖς προσώποις, ἀρχαῖον εἶναι κρίνων τοῦτο τὸ μέρος, μεγαλοπρεπές τε καὶ ἡρωικόν, τὸ δὲ πανοῦργον, κομψοπρεπές τε καὶ γνωμολογικὸν ἀλλότριον τῆς τραγῳδίας ἡγούμενος. ὥστε διὰ τὸ πλεονάζειν τῷ βάρει τῶν προσώπων κωμῳδεῖται παρὰ Ἀριστοφάνους* (*Βατρ.* 911). *ἐν μὲν γὰρ τῇ Νιόβῃ Νιόβη ἕως τρίτου μέρους ἐπικαθημένη τῷ τάφῳ τῶν παίδων οὐδὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη· ἔν τε τοῖς Ἕκτορος λύτροις Ἀχιλλεὺς ὁμοίως ἐγκεκαλυμμένος οὐ φθέγγεται, πλὴν ἐν ἀρχαῖς ὀλίγα πρὸς Ἑρμῆν ἀμοιβαῖα.*

Alter autem Vitae Aeschyli locus hic est: *τὸ δ' ἁπλοῦν τῆς δραματοποιίας, εἰ μέν τις πρὸς τοὺς μετ' αὐτὸν λογίζοιτο, φαῦλον ἂν ἐκλαμβάνοι καὶ ἀπραγμάτευτον, εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω, θαυμάσειε τῆς ἐπινοίας τὸν ποιητὴν καὶ τῆς εὑρέσεως.*

Ὅτῳ δὲ δοκεῖ τελεώτερος τραγῳδίας ποιητὴς Σοφοκλῆς γεγονέναι, ὀρθῶς μὲν δοκεῖ, λογιζέσθω δ' ὅτι πολλῷ χαλεπώτερον ἦν ἐπὶ Θέσπιδι, Φρυνίχῳ καὶ Χοιρίλῳ εἰς τοσόνδε μεγέθους τὴν τραγῳδίαν προαγαγεῖν ἢ ἐπὶ Αἰσχύλῳ εἰπόντα εἰς τὴν Σοφοκλέους ἐλθεῖν τελειότητα.

Uterque igitur, et Aristophanes et qui Aeschyli composuit vitam, Aeschylum suffecisse censent aequalibus. Huc enim spectat, quod Bacchus dicit v. 916 s. gavisum se esse Aeschylearum personarum silentio ipsumque illud illis temporibus non minus delectasse, quam si Euripideae personae

Aristophanis temporibus loquantur. Postea autem Bacchus Euripidi in eo assentitur, quod Ranarum temporibus quod attinet ad fabularum dispositionem Aeschylus comparatus cum poetis posterioribus re vera discedebat fere inferior. Optime autem de ea disseruit re Bernhardyus litter. gr. 2, 262 (247).

Caput II.

De Aeschyli elocutione iudicia.

§. 3. De universa elocutione.

Aristophanes Aeschyli dictionis granditatem potissimum premit atque passim etiam (Ran. 926 s. 930 ss.) obscuritatem asperitatemque (Ar. frg. 526). Idem recurrit in omnibus fere locis, quibus Aeschyli elocutionis mentio fit, quos ideo iam componam.

Ac primum quidem Aristophanes chorum, priusquam certamen commissum est., haec dicentem finxit Ran. v. 818—829:

ἔσται δ' ἱππολόφων τε λόγων κορυθαίολα νείκη
σκινδαλάμων τε παραξόνια σμιλεύματά τ' ἔργων
φωτὸς ἀμυνομένου φρενοτέκτονος ἀνδρὸς
ῥήμαθ' ἱπποβάμονα.
φρίξας δ' αὐτοκόμου λοφιᾶς λασιαύχενα χαίτην
δεινὸν ἐπισκύνιον ξυνάγων, βρυχώμενος ἥσει
ῥήματα γομφοπαγῆ, πινακηδὸν ἀποσπῶν
γηγενεῖ φυσήματι·
ἔνθεν δὴ στοματουργὸς ἐπῶν βασανίστρια λίσπη
γλῶσσ' ἀνελισσομένη, φθονεροὺς κινοῦσα χαλινούς,
ῥήματα δαιομένη καταλεπτολογήσει
πνευμόνων πολὺν πόνον.

Quam ingeniosissime et verissime his versibus imitando effingitur Aeschyli verborum gravitas. Tribuuntur autem Aeschylo verba alte cristata (v. 818. *ἱππόλοφοι λόγοι*), quae

equo invehantur v. 821., verba compaginata v. 824., quae tanquam tabulae revellantur giganteo spiritu v. 825., pulmonum labor plurimus v. 829.

Deinde v. 833 s. Euripides de Aeschylo haec censet:

ἀποσεμνυνεῖται πρῶτον, ἅπερ ἑκάστοτε
ἐν ταῖς τραγῳδίαισιν ἐτερατεύετο.

Praestigiator qui in fabulis loquatur monstra verborum appellatur hoc loco Aeschylus. Quod tamen opprobrium nimis durum esse videtur Baccho, a quo v. 835., ne loquatur immodice, admonetur Euripides. Quae res respicienda est, ut recte intellegatur Aristophanis sententia.

Euripides autem sic pergit v. 836:

ἐγῷδα τοῦτον καὶ διέσκεμμαι πάλαι,
ἄνθρωπον ἀγριοποιόν, αὐθαδόστομον,
ἔχοντ' ἀχάλινον, ἀκρατές, ἀθύρωτον στόμα,
ἀπεριλάλητον, κομποφακελορρήμονα.

Praeter verborum gravitatem, quam perbene imitatur in fine verbo *κομπο-φακελορ-ρήμων* i. e. 'turgida verba cumulatim fundens' Aristophanes, superbia quoque praedicatur Aeschyli, qui v. 837 *αὐθαδόστομος* appellatur.

Tum v. 851 ss. Aeschylus, qui invehitur in Euripidem, a Baccho his interrumpitur versibus:

ἐπίσχες οὗτος, ὦ πολυτίμητ' Αἰσχύλε.
ἀπὸ τῶν χαλαζῶν δ', ὦ πονήρ' Εὐριπίδη,
ἄναγε σεαυτὸν ἐκποδών, εἰ σωφρονεῖς,
ἵνα μὴ κεφαλαίῳ τὸν κρόταφόν σου ῥήματι
θενὼν ὑπ' ὀργῆς ἐκχέῃ τὸν Τήλεφον.

Quem locum quamquam iam supra attuli in ea parte, quae scripta est de Aeschyli ingenio, hic omittere nequeo, cum ibi non solum de Aeschyli impetu agatur sed etiam de grandiore elocutione, quae comparatur cum grandine.

Ante ipsum certamen chorus sic invocat Musas v. 879 ss.:

ἔλθετ' ἐποψόμεναι δύναμιν
δεινοτάτοιν στομάτοιν πορίσασθαι
ῥήματα καὶ παραπρίσματ' ἐπῶν.

Ad v. 881 scholiasta adnotavit *τὰ μὲν ῥήματα πρὸς τὸν Αἰσχύλον, τὰ δὲ παραπρίσματα πρὸς τὸν Εὐριπίδην λεπτολόγον ὄντα.* Sunt iam qui offenderint in '*ῥήματα*' verbo. Ut omittam Franckii coniecturam '*ῥήγματα*', Kockius scribi iussit atque recepit in textum *πρέμνα τε* i. e. truncos sc. verborum, cuius locutionis analogia afferri potest v. 903 s. *αὐτοπρέμνοις τοῖς λόγοισιν.*

Fritzschius censet *ῥήματα* voci notionem inesse 'worte der kraft.' Cuius rei exempla affert v. 821 *ῥήμαθ' ἱπποβάμονα,* v. 824 *ῥήματα γομφοπαγῆ,* alia. Quorum tamen locorum condicio prorsus est diversa, cum appositum sit illic adiectivum, hoc loco desit. Itaque *ῥήματα* verbum, cum hic haud bene idem opponi verbis '*παραπρίσματ' ἐπῶν*' putem, suspectum habeo.

Paulo infra chorus haec exclamat v. 900:

προσδοκᾶν οὖν εἰκός ἐστι
τὸν μὲν ἀστεῖόν τι λέξαι
καὶ κατερρινημένον,
τὸν δ' ἀνασπῶντ' αὐτοπρέμνοις
τοῖς λόγοισιν
ἐμπεσόντα συσκεδᾶν πολ-
λὰς ἀλινδήθρας ἐπῶν.

Radicitus Aeschylum Euripidis urbane dicta locutionesque limatiores esse quasi evulsurum grandibus verbis irruendo et dissipaturum multas verborum tricas exspectant.

Tum Euripides, postquam de Aeschyli fabularum dispositione locutus est, haec ait v. 924 ss.:

ῥήματ' ἂν βόεια δώδεκ' εἶπεν
ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δείν' ἄττα, μορμορωπά,
ἄγνωστα τοῖς θεωμένοις.

Αἰσχύλος.

οἴμοι τάλας.

Διόνυσος.

σιώπα.

Εὐριπίδης.
σαφὲς δ' ἂν εἶπεν οὐδὲ ἕν.
Διόνυσος.
μὴ πρῖε τοὺς ὀδόντας.
Εὐριπίδης.
ἀλλ' ἢ Σκαμάνδρους ἢ τάφρους ἢ 'π' ἀσπίδων ἐπόντας
γρυπαιέτους χαλκηλάτους καὶ ῥήμαθ' ἱππόκρημνα
ἃ ξυμβαλεῖν οὐ ῥᾴδι' ἦν.
Διόνυσος.
νὴ τοὺς θεούς, ἐγὼ γοῦν
ἤδη ποτ' ἐν μακρῷ χρόνῳ νυκτὸς διηγρύπνησα
τὸν ξουθὸν ἱππαλέκτορα ζητῶν, τίς ἐστιν ὄρνις.
Αἰσχύλος.
σημεῖον ἐν ταῖς ναυσίν, ὦμαθέστατ', ἐνεγέγραπτο.
Διόνυσος.
ἐγὼ δὲ τὸν Φιλοξένου γ' ᾤμην Ἔρυξιν εἶναι.

Irridetur hoc loco Aeschylus, quod saepissime in fabulis grandi oratione descripsit bella et pugnas et nova finxit verba. Eandem bellicosam ut ita dicam Aeschyli magniloquentiam audacissimamque verborum compositionem comicus tangit verbis v. 929 *ῥήμαθ' ἱππόκρημνα* et v. 932 *ἱππ-αλέκτωρ*.

Verba autem composita, quorum altera pars fuit *κρημνός* (*ὁ*), quae vox significat locum praecipitem, praeruptum, arduum amavisse videtur Aeschylus. Eodem enim de verbo alter quoque Aristophanis agit locus, qui est Nubium v. 1364 ss., ubi Strepsiades de Phidippide filio haec narrat:

ἔπειτα δ' ἐκέλευσ' αὐτὸν ἀλλὰ μυρρίνην λαβόντα
τῶν Αἰσχύλου λέξαι τί μοι· κᾆθ' οὗτος εὐθὺς εἶπεν,
(ἐγὼ γὰρ Αἰσχύλον νομίζω πρῶτον ἐν ποιηταῖς)
ψόφου πλέων, ἀξύστατον, στόμφακα, κ ρ η μ ν ο π ο ι ό ν.

Duo adhuc loci sunt servati, quibus Aeschylus est usus adiectivo 'ὑψίκρημνος, in alto praecipitio situs sive alte pendens,' ubi illud minime inepte tribuit urbibus: Prom. 421 ed. Herm.:

ὑψικρήμνον οἳ πόλισμα,
Καυκάσου πύλας, νέμονται, κτλ.

et fragmentum ex Glauco Pontio depromptum, 28 ed. Dind.

καλοῖσι λουτροῖς ἐκλελουμένος δέμας
εἰς ὑψίκρημνον Ἱμέραν ἀφικόμην.

Quod autem attinet ad v. 930 ss., quos modo attuli, quam maxime plausum esse puto Baccho, qui se aliquando noctu vigilasse affirmat quaerentem secum, quinam esset ales flavus ille Aeschyleus equo-gallus. Neque enim Aeschyli tantum mira verborum compositio sed etiam Euripidis doctrina sophistica his irridetur versibus, qui Hipp. 374 s. sic scripsit:

ἤδη ποτ᾽ ἄλλως νυκτὸς ἐν μακρῷ χρόνῳ
θνητῶν ἐφρόντισ᾽ ᾗ διέφθαρται βίος.

Postea vero Euripides Aeschylo quaenam ipse finxerit quaerenti respondet haec v. 937—941:

οὐχ ἱππαλέκτορας μὰ Δί᾽, οὐδὲ τραγελάφους, ἅπερ σύ,
ἃν τοῖσι παραπετάσμασιν τοῖς Μηδικοῖς γράφουσιν·
ἀλλ᾽ ὡς παρέλαβον τὴν τέχνην παρὰ σοῦ τὸ πρῶτον εὐθὺς
οἰδοῦσαν ὑπὸ κομπασμάτων καὶ ῥημάτων
ἐπαχθῶν, 940.
ἴσχανα μὲν πρώτιστον αὐτὴν καὶ τὸ βάρος ἀφεῖλον κτλ.

Κόμπασμα, iactatio, magniloquentia aptissime est electum vocabulum ad perstringendam Aeschyli verborum granditatem. Quae irrisio inde acerbior fit, quod eo ipso vocabulo *κόμπασμα* saepius usus est Aeschylus, cf. Prom. 361 ed. Herm.:

ὃς αὐτὸν ἐξέπληξε τῶν ὑψηγόρων
κομπασμάτων.

Septem 533:

αὐτοῖς ἐκείνοις ἀνοσίοις κομπάσμασιν.

Sept. 775:

πέπτωκεν ἀνδρῶν ὀβρίμων κομπάσματα.

Praeter id autem verbum Aeschylus etiam saepissime scripsit *κομπάζειν* gloriari Sept. 418. 462 alias, *κόμπειν*

iactare Prom. 949., κόμπος = κόμπασμα Prom. 1033. Sept. 407. 455. Ag. 599.

Tum sic pergit Euripides v. 945.:

εἶτ' οὐκ ἐλήρουν ὅ τι τύχοιμ' οὐδ' ἐμπεσὼν ἔφυρον.
ἀλλ' οὑξιὼν πρώτιστα μέν μοι τὸ γένος εἶπ' ἂν εὐθὺς
τοῦ δράματος.

Vituperat Euripides Aeschylum, quod temere quaslibet garrierit nugas et quaecunque se obtulerint composuerit neque, ut ipse (Euripides), statim in fabularum prologis personarum enarraverit origines et gentes. Qua tamen re Aristophanes potius Euripidem obiurgat quam Aeschylum, quippe qui ipsa in fabula afferat, quaecunque ad intellegendum sunt necessaria.

Contra Lessingius noster defendit Euripidem — cf. dramaturgiae cap. 49 (oct. 16. a. 1767) initio — hoc modo: 'Denn es ist klar, dasz alle die stücke, deren prologe inen (den tadlern des Euripides) so viel ärgernisz machen, auch one diese prologe vollkommen ganz und vollkommen verständlich sind'. — Verum si Euripidis fabulis prologi prorsus sunt superflui, vituperandus est Euripides, quod scripsit supervacanei quiddam, laudandus Aeschylus, quod omisit eiusmodi prologos.

Tum Euripides, qui narravit, se res domesticas protulisse in scaenam, sic pergit v. 961—963:

ἀλλ' οὐκ ἐκομπολάκουν
ἀπὸ τοῦ φρονεῖν ἀποσπάσας, οὐδ' ἐξέπληττον αὐτοὺς
Κύκνους ποιῶν καὶ Μέμνονας κωδωνοφαλαροπώλους.

Censet hoc loco Euripides Aeschylum perterrefacere voluisse auditores cultu verborum effusiore, quem imitatur comicus verbo 'κωδωνο-φαλαρό-πωλοι equos agitantes phaleris et tintinnabulis ornatos'. Neque vero stupefacere voluit Aeschylus Athenienses, sed civium suorum alere et sustentare animum bellicosum.

Tum v. 1004 s. chorus Aeschylum adhortatur ad certamen hoc modo:

ἀλλ', ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνὰ
καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, θαρρῶν τὸν κρουνὸν ἀφίει.

Scholiasta ad Aristoph. Pacis v. 749, quem supra attuli, praeter hunc versum 1004 Pherecratis e Crapatalis affert versum, quo Aeschylus de semetipso haec dicit:

Ὅστις γ' αὐτοῖς παρέδωκα τέχνην μεγάλην ἐξοικοδομήσας.

Paulo infra autem, postquam Aeschylus de poesi sua bellici impetus plena est locutus, Euripides haec dicit v. 1018:

καὶ δὴ χωρεῖ τουτὶ τὸ κακόν· κρανοποιῶν αὖ μ' ἐπιτρίψει.

Alteram huius versus partem 'enecabit me galeas usque commemorans' Droysenus haud inepte tribuit Baccho, qui Atheniensium repraesentat sententiam. Scholiasta ea verba sic explicat: '*κράνη καὶ λόφους διηγούμενος ἀφανιεῖ με τῷ πατάγῳ τῶν ὀνομάτων.*'

Tum v. 1056 Euripides haec quaerit ex Aeschylo:

ἢν οὖν σὺ λέγῃς Λυκαβηττοὺς
καὶ Παρνασσῶν ἡμῖν μεγέθη, τοῦτ' ἐστὶ τὸ χρηστὰ διδάσκειν,
ὃν χρὴ φράζειν ἀνθρωπείως;

Αἰσχύλος.

ἀλλ', ὦ κακόδαιμον, ἀνάγκη
μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτειν.

Lycabettos enumerare et Parnasorum alta idem est quod v. 929 *ῥήμαθ' ἱππόκρημνα. Ἀνθρωπείως λέγειν* autem, humano more loqui, Fritzschius recte interpretatur 'non pecudum more sonos inanes sine iudicio fundere' et opponit verbum *χελιδονίζειν,* barbaram vocem emittere s. obscure et barbare loqui.

V. 1100 chorus haec loquitur:

χαλεπὸν οὖν ἔργον διαιρεῖν,
ὅταν ὁ μὲν τείνῃ βιαίως,
ὁ δ' ἐπαναστρέφειν δύνηται κἀπερείδεσθαι τορῶς.

Aeschylus contendit valide, Euripides refutat et obnititur scite.

Ubi actu septimo v. 1261—1369 disputatum est de chori canticis, existimatio quasi ad finem est perducta, neque

vero res diiudicata. Quae cum ita sint, Aeschylus, qui haud iam se defendit sed aggreditur adversarium, Euripidem diverbio octavo (1378—1499) ducit ad trutinam, ut sic ille superetur. Quod quidem puerile est, poetarum artem ad libram tamquam caseum (v. 1369) venire, sed, quod Welckerus in Aeschylea Trilogia p. 526 recte animadvertit, ut alia eiusmodi levia comoediae aptissimum. Cum autem statera et pondera verborum controversiae faciant momentum, fieri non potest, quin Aeschyli magniloquentia victoriam consequatur quam clarissimam.

Tum ab Aristophane perstringuntur hi versus Aeschylei Septem 42 ss.:

ἄνδρες γὰρ ἑπτὰ θούριοι λοχαγέται,
ταυροσφαγοῦντες ἐς μελάνδετον σάκος
καὶ θιγγάνοντες χερσὶ ταυρείου φόνου,
Ἄρη τ' Ἐνυὼ καὶ φιλαίματον Φόβον
ὡρκωμότησαν κτλ.

Lysistratae enim v. 186 Calonice Lysistraten, quodnam iurent ius iurandum mulieres sic interrogat:

Λυσιστράτη,
τίν' ὅρκον ὁρκώσεις ποθ' ἡμᾶς;
Λυσιστράτη.
ὅντινα;
εἰς ἀσπίδ', ὥσπερ φάσ' ἐν Αἰσχύλῳ ποτέ,
μηλοσφαγούσας.
Καλονίκη.
μὴ σύγ', ὦ Λυσιστράτη,
εἰς ἀσπίδ' ὁμόσῃς μηδὲν εἰρήνης πέρι.

Duo igitur hic obiciuntur Aeschylo: miram eum usurpasse locutionem *ὁρκωμοτεῖν ταυροσφαγοῦντας ἐς μελάνδετον σάκος* et semper Martem habere in ore.

Denique Aeschyli dictionis asperitatem Aristophanes durius his significavit verbis — Aristophanis frg. 526—:
Οἶμαι γὰρ αὐτὸν κόλλοπι
ἐοικέναι.

Cf. Etym. M. v. *Κόλλοπες* s. Cramer. Anecd. t. 4 p. 75, 4.

Haec sunt quaecunque repperi Aristophanis de Aeschyli elocutione iudicia. Pleraque veritati non repugnare inde apparet, quod cetera quoque veterum testimonia eadem fere referunt. Quorum iam afferam nonnulla.

Ac primum quidem in Vita Aeschyli — cf. Ritschelii Aeschyli Septem ed. II. p. 3 v. 16—20 — haec leguntur: *κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν τῆς ποιήσεως ζηλοῖ τὸ ἁδρὸν ἀεὶ πλάσμα, ὀνοματοποιίαις τε καὶ ἐπιθέτοις, ἔτι δὲ μεταφοραῖς καὶ πᾶσι τοῖς δυναμένοις ὄγκον τῇ φράσει περιθεῖναι χρώμενος.* Quod vitae scriptoris testimonium Dindorfio iudice ex optimo et antiquissimo fonte fluxit et verbosis recentiorum multorum de Aeschylea poesi scriptorum disputationibus anteferendum est.

Deinde Dio Chrysostomus Cocceianus in oratione LII p. 267 ed. Reisk. Lips. 1784 (p. 629 ex rec. Adolphi Emperii, Brunsvigae 1844) optime haec scripsit de Aeschyli elocutione: *ἥ τε τοῦ Αἰσχύλου μεγαλοφροσύνη καὶ τὸ ἀρχαῖον, ἔτι δὲ τὸ αὔθαδες τῆς διανοίας καὶ φράσεως πρέποντα ἐφαίνετο τραγῳδίᾳ καὶ τοῖς παλαιοῖς ἤθεσι τῶν ἡρώων· οὐδὲν ἐπιβεβουλευμένον οὐδὲ στωμύλον οὐδὲ ταπεινόν.*

Sophoclis quoque de semet ipso dictum hic afferendum est, quippe quod Sophoclis de Aeschylo contineat iudicium. Traditur autem is locus a Plutarcho in libello qui inscribitur 'Quo modo quis suos in virtute sentiat profectus' — cf. Plut. Moralia ed. Wyttenbach. Oxonii 1745 Tom I. p. 303 — hoc modo: *Ὥσπερ γάρ, ὁ Σοφοκλῆς ἔλεγε, τὸν Αἰσχύλου διαπεπαιχὼς ὄγκον, εἶτα τὸ πικρὸν καὶ κατάτεχνον τῆς αὐτοῦ κατασκευῆς, τρίτον ἤδη τὸ τῆς λέξεως μεταβάλλειν ἦθος, ὅπερ ἐστὶν ἠθικώτατον καὶ βέλτιστον.*

Eduardus Müllerus in Veterum artis theoria p. 223 adn. 4 *διαπαίζειν* verbo hic non ut alias irridendi notionem esse contendit, sed deponendi notionem tribuit. Quae quidem deponendi notio hic multo aptior est, caret

autem exemplo. Verum utut res haec sese habet, Sophoclem non probasse Aeschyli magniloquentiam constat.

Tum ab Himerio — cf. Photii Bibliothecam p. 2011 — Aeschyleae dictionis sic fit mentio: *ὢ πάθος τῆς Αἰσχύλου μεγαλοφωνίας ἄξιον!*

Inter latinos autem scriptores Horatius in epistola ad Pisones — v. 280 — quem locum exscribam infra, ubi de apparatu scaenico agam, Aeschylum magna loqui docuisse censet.

Deinde apud Propertium 3, 30, 43 haec leguntur:

Desine et Aeschyleo componere verba cothurno,
Desine, et ad molles membra resolve choros.

Denique Quintilianus 10, 1, 66 de Aeschyli elocutione haec scripsit: 'Tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium, sed rudis in plerisque et incompositus; propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permiserunt, suntque eo modo multi coronati.' Quod Quintiliani iudicium nimis durum videtur esse. Nam etiam si Aeschyli magniloquentiam saepius modum excessisse concedo, tamen Aeschylum vix appellaverim poetam rudem et incompositum. Ad recte iudicandum Aeschylum id quoque respiciendum est, scripturam verborum nonnunquam esse corruptam. Correctas Aeschyli fabulas in scaenam esse prolatas a poetis posterioribus constat, etsi hoc ignorare videtur biographus, qui haec tantum de ea re affert: *Ἀθηναῖοι δὲ τοσοῦτον ἠγάπησαν Αἰσχύλον, ὡς ψηφίσασθαι μετὰ θάνατον αὐτοῦ, τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου, χορὸν λαμβάνειν.*

Plura afferre de Aeschyli elocutione longum est, cum permultae de ea re agant dissertationes, quarum affero has:

Henr. Hartz, De anacoluthis apud Aeschylum et Sophoclem, Berol. 1856. 8. 36 pp.

Jos. Sanneg, De vocabulorum compositione Graeca praecipue Aeschylea. Halis Sax. 1865. 8. 31 pp.

Schulze, De imaginibus et figurata Aeschyli elocutione, Halberst. 1854.

Todt, De Aeschylo vocabulorum inventore. Halis Sax. 1855. 4.

Tuch, De Aeschyli figurata elocutione, Wittenbergae 1869. 4. Gymn. Progr. 24 pp.

O. Woltersdorf, Dictionis Aeschyleae in dialogis quae sint proprietates. Jenae 1874. 8. 29 pp. Plures etiam libelli afferuntur Philol. 32. p. 318.

§. 4. De Aeschyli prologis iudicia.

Ubi omnino, quomodo inter se differant Aeschyli et Euripidis fabulae, examinatum est, in Ranis chorus in cantico (1099—1118) adversarios, ut singulas fabularum partes examinent, adhortatur. Itaque episodium sextum v. 1119—1250 de duorum poetarum agit prologis. Prologi autem Aeschylei eae tragoediarum sunt partes, quae praecedunt parodum. De eis quidem agitur v. 1119—1176.

Duas iam potissimum res Euripides Aristophaneus crimini dat Aeschylo: cum obscuritatem et expositionis et elocutionis tum tautologias quam molestissimas. Utrumque iam ipsis Aristophanis verbis allatis perlustrabimus. Ac initio quidem Euripides sic appellat Aeschylum v. 1119—1122:

καὶ μὴν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς προλόγους σου τρέψομαι,
ὅπως τὸ πρῶτον τῆς τραγῳδίας μέρος
πρώτιστον αὐτοῦ βασανιῶ τοῦ δεξιοῦ.
ἀσαφὴς γὰρ ἦν ἐν τῇ φράσει τῶν πραγμάτων.

Versus 1122 prorsus ex Hartungii sententia est dictus, qui Eurip. rest. 1 p. 523 Euripidem Aristophaneum recte castigare Aeschyli prologos censet, neque vero eam sententiam exemplis eius obscuritatis ex Aeschyli prologis allatis firmandam esse putavit, nam statim ibi ad alteram reprehensionem transit.

Alii autem adeo eum versum non probaverunt, ut eum deleri iusserint. Ac Meinekius quidem, cui assentitur Kockius,

hunc versum haud dubie spurium esse censet, cum nihil in prologorum Aeschyleorum censura Euripides reprehendat, quod spectet ad dictionis in rebus enarrandis obscuritatem. Bergkio quoque is versus est suspectus, neque tamen ille in fabularum Aristophanearum praefatione addidit causam.

Quibus viris doctis non astipulor: neque Hartungio Euripidem Aristophaneum recte damnasse Aeschyli prologos, neque Meinekio, ideo hunc versum esse omittendum, quod non sequuntur, in quibus dictionis in rebus enarrandis obscuritas verbis apertis reprehendatur. Ac cum Hartungio quidem non sentio, quia non perspicio, cur Aeschyli prologi sint damnandi. Contra ab Euripide Aristophaneo hic versus aptissime profertur. Neque vero in comoedia necesse est, hanc sententiam docta sequatur argumentatio, quam Meinekius et Kockius exspectavisse videntur. Argumentatio autem, quae comoediae est apta, minime deest, cf. Euripidis verba v. 1141—43. Itaque nisi aliae afferuntur causae, Meinekii, Bergkii, Kockii sententiam non sequor.

Perstringuntur autem ab Euripide verba Orestis, a quibus Aeschyli Choephori v. 1—5 incipiunt, haec = Ran. v. 1126—28 et 1172 s.:

Ἑρμῆ χθόνιε πατρῷ᾽ ἐποπτεύων κράτη,
σωτὴρ γενοῦ μοι σύμμαχός τ᾽ αἰτουμένῳ.
ἥκω γὰρ εἰς γῆν τήνδε καὶ κατέρχομαι.
τύμβου δ᾽ ἐπ᾽ ὄχθῳ τῷδε κηρύσσω πατρὶ
κλύειν, ἀκοῦσαι.

Primum quidem id Oresteae initium ambiguum esse Euripides contendit his verbis v. 1141—43:

πότερ᾽ οὖν τὸν Ἑρμῆν, ὡς ὁ πατὴρ ἀπώλετο
αὐτοῦ βιαίως ἐκ γυναικείας χερὸς
δόλοις λαθραίοις, ταῦτ᾽ ἐποπτεύειν ἔφη;

Agitur iam de verborum *πατρῷ᾽ ἐποπτεύων κράτη* interpretatione. Qua de re uberius disseruit Fritzschius ad v. 1138. Quaeritur autem, utrum *πατρῷος* adiectivum pertineat ad Orestis patrem, Agamemnonem, an ad Mercurii

patrem, Jovem. Ambigua igitur sine dubio sunt ea verba, cf. schol. ad v. 1126 (1157 ed. Dind.): *Τὸ πατρῷα κεκίνηκε τὴν ἀμφιβολίαν. ἤ τοι γὰρ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς Ὀρέστης φησίν, ἢ τὰ καθ' Ἅιδου λέγει πατρῷα κράτη τοῦ Ἑρμοῦ, καθ' ὃ καὶ χθόνιος ὁ Ἑρμῆς, ὁ ἐκ πατρὸς ἔχων τὰς ἐν τῷ κόσμῳ βασιλείας ἐπιτηρεῖν. δέον δὲ εἰπεῖν πατρόθεν, πατρῷα εἶπε πρὸς τὸ κράτη. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ „πατρῷον τοῦτο κέκτηται γέρας.“*

Aeschylus quidem Aristophaneus alteram statuit interpretationem his verbis v. 1144—46:

οὐ δῆτ' ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὸν ἐριούνιον
Ἑρμῆν χθόνιον προσεῖπε κἀδήλου λέγων,
ὁτιὴ πατρῷον τοῦτο κέκτηται γέρας.

Quae verba in Invernizii editione — vol. 13 p. 130 — sic vertuntur: 'Non illum inquam dolosum sed Eriunium (Hom. Il. 20, 72. 24, 360. 457. 679.) Mercurium vocavit terrestrem, quod et addito declaravit verbo, quia paternum illud munus obtinet.' *Ἐριούνιος* autem, valde iuvans s. opitulans, Mercurius ideo potissimum appellatur, quod *χθόνιος* i. e. infernus est deus et *ψυχοπομπός*. Qua ex interpretatione versus 1126, qui repetitur 1138, sic est vertendus: Mercuri inferne, qui potestatem habes a Jove patre acceptam. Orestes autem, ut Fritzschius interpretatur, hoc modo Mercurium, qui ipse paternum imperium obtinebat, implorat, quod et ipse illo tempore regnum repetebat paternum. Quae tamen comparatio Mercurii condicionis et Orestis nimis quaesita mihi videtur atque longius arcessita. Locus autem quem Fritzschius affert similem, Eur. Iphig. Taur. v. 1401 s.:

φιλεῖς δὲ καὶ σὺ σὸν κασίγνητον,
φιλεῖν δὲ κἀμὲ τοὺς ὁμαίμονας δόκει. —

verbis *καὶ σύ* et *κἀμέ* et appositis et alterum alteri oppositis haud leviter differt ab hoc loco. Itaque eius interpretationis habita ratione ea tantum de causa verba *πατρῷ' ἐποπτεύων κράτη* ab Aeschylo apposita esse censeo, ut hoc epitheto

ornanti Mercurii, qui ipsius Jovis, summi deorum, appellatur filius, augeretur auctoritas et gravitas.

Priori autem interpretationi patrocinatum esse Aristarchum scholiasta adnotavit ad v. 1144 (1175 ed. Dind.) sub verbis *οὐ δῆτ' ἐκεῖνον* (sic!): *Τὸν δόλιον δηλονότι, ἀλλὰ τὸν Ἑριούνιον. πρὸς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Ἑριουνίου, ὅτι οὐκ ὀρθῶς. Ἀρίσταρχος δέ φησι τῶν ἐξηγήσεων τοῦ στίχου τὴν προτέραν κατὰ τὸν ποιητὴν* (Aeschylum) *εἶναι, ἣν ὁ Εὐριπίδης ἔφη. τὰ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς κράτη ἐποπτεύων, ὅς κρατηθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ Αἴγισθον ἀπώλετο.*

Aristarchi sententiam Schuetzius et Fritzschius, quibus assentior, sunt secuti iique exempli causa attulerunt Choeph. 117 s. ed. Herm. (124) ex Stanleii scriptura:

τοὺς γῆς ἔνερθε δαίμονας κλύειν ἐμὰς
εὐχάς, πατρῴων δωμάτων ἐπισκόπους.

V. 118 pro *δωμάτων* libri tradunt: *δ' ὀμμάτων* M. G. Ald. Rob. Vict., *ὀμμάτων* Turn., Hermannus cum Ahrensio legit *αἱμάτων*. Qua de scripturae differentia hic disserere et iudicare a re alienum est. Praeter illud autem haud certum exemplum comparari potest Choeph. v. 473 s., ubi Orestes haec ait:

πάτερ, τρόποισιν οὐ τυραννικοῖς θανών,
αἰτουμένῳ μοι δὸς κράτος τῶν σῶν δόμων.

Verum etiamsi hic de quo agitur locus duas admittit interpretationes, tamen ideo non recte vituperabitur Aeschylus. Multis enim aliorum quoque scriptorum praestantissimorum locis pulcherrimis, utra rectior sit interpretatio, quaeritur, neque hanc ob rem vituperantur scriptores.

Universos Aeschyli prologos et ab Atheniensibus Aeschyli aequalibus facillime potuisse perspici neque nobis difficiles esse ad intellegendum censuerim. Quod si nonnunquam exstant loci difficiliores, malae textus condicioni magis quam poetae id imputandum est.

Deinde Choephororum initio inesse tautologias contendit Euripides Aristophaneus, quam ad rem cf. Bernh. litt. gr.

2, 263 s. (249). Ac primum quidem reprehendit elocutionem ἥκω καὶ κατέρχομαι his verbis v. 1154 ss.:

δὶς ταὐτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰσχύλος.
Διόνυσος.
πῶς δίς;
Εὐριπίδης.
σκόπει τὸ ῥῆμ᾽· ἐγὼ δέ σοι φράσω.
ἥκω γὰρ ἐς γῆν, φησί, καὶ κατέρχομαι·
ἥκω δὲ ταὐτόν ἐστι τῷ κατέρχομαι.

Quam criminationem Aeschylus his potissimum repellit verbis v. 1163—65:

ἐλθεῖν μὲν εἰς γῆν ἔσθ᾽, ὅτῳ μετῇ πάτρας,
χωρὶς γὰρ ἄλλης συμφορᾶς ἐλήλυθεν·
φεύγων δ᾽ ἀνὴρ ἥκει τε καὶ κατέρχεται.

Insequenti versu 1166 Bacchus Aeschylum recte disputasse sic affirmat:

εὖ νὴ τὸν Ἀπόλλω. τί σὺ λέγεις Εὐριπίδη;

Cum ita Bacchus qui populi repraesentat vocem assentiatur Aeschylo, res est diiudicata, ut verbis nil addi opus sit.

Altera tautologia Aeschylo opprobrio datur v. 1174, ubi Euripides haec loquitur:

κλύειν, ἀκοῦσαι, ταὐτὸν ὂν σαφέστατα.

Verum Euripides ipse et eadem et simillimis utitur tautologiis his locis: Phoen. 919, ubi Creon haec dicit:

οὐκ ἔκλυον, οὐκ ἤκουσα· χαιρέτω πόλις.

Hippol. 362—364:

ἄιες ὦ, ἔκλυες ὦ
ἀνάκουστα τᾶς
τυράννου πάθεα μέλεα θρεομένας.

Ionis v. 1446 s.:

τίν᾽ αὐδὰν ἀΰσω
βοάσω; κτλ.

Itaque Aristophanem prolatis his tautologiis minus Aeschylum quam Euripidis ipsius doctrinam sophisticam perstringere voluisse apparet ac potissimum quidem ex eo,

quod de Euripidis cavillatione — v. 1167 s. — Bacchus facit, iudicio v. 1169:

εὖ νὴ τὸν Ἑρμῆν· ὅτι λέγεις δ' οὐ μανθάνω.

et ex verbis lepidissimis, quibus Bacchus Aeschylum suo iure audiendi verbum repetiisse confirmat v. 1175 s.:

τεθνηκόσιν γὰρ ἔλεγεν, ὦ μόχθηρε σύ,
οἷς οὐδὲ τρὶς λέγοντες ἐξικνούμεθα.

Caputus III.

§. 5. De Aeschyli melica poesi iudicia.

Aristophanis de Aeschyli melica poesi iudicia quam accuratissime componere et examinare studui, sed vereor, ne satis accurate hunc locum non pertractaverim, nam primus eam rem difficillimam tractavi, et minus quam optabam mihi adhuc fuit otii. Huc accedit illud etiam, quod de melica Aeschyli poesi iudicia Aristophanis pars tantum sunt huius libelli, de qua uberius disputare hic per angustias spatii non licebat. Itaque tantum abest, ut eam materiam me exhausisse putem, ut contentus futurus sim, si iudicabor parvum initium fecisse et fundamentum posuisse, quo aut ego ipse posterius, si satis mihi erit otii, aut alii niti possint. Quibus praemissis ad propositum revertamur.

De Aeschyli et Euripidis carminibus choricis iudicia continentur Ranarum episodio septimo v. 1261—1369. Aeschyli quidem chori cantica seorsim tractantur inde a versu 1261 usque ad 1300. Introducitur autem id certamen episodii sexti versibus extremis, ubi Euripides haec affirmat v. 1249 s.:

καὶ μὴν ἔχω γ' ὡς αὐτὸν ἀποδείξω κακὸν
μελοποιὸν ὄντα καὶ ποιοῦντα ταῦτ' ἀεί.

Contra chorus quomodo fieri possit, ut Euripides principem canticorum poetam vituperet, his miratur verbis v. 1251—56:

τί ποτε πρᾶγμα γενήσεται;
φροντίζειν γὰρ ἔγωγ' ἔχω,
τίν' ἄρα μέμψιν ἐποίσει
ἀνδρὶ τῷ πολὺ πλεῖστα δὴ
καὶ κάλλιστα μέλη ποιή-
σαντι τῶν ἔτι νυνί.

Euripides eam chori exclamationem sic excipit v. 1261 s.:

πάνυ γε μέλη θαυμαστά· δείξει δὴ τάχα.
εἰς ἓν γὰρ αὐτοῦ πάντα τὰ μέλη ξυντεμῶ.

Quem ad locum conferas v. 1200, quo prorsus eadem ratione Aeschylus de Euripidis prologis sic iudicat:

ἀπὸ ληκυθίου τοὺς προλόγους διαφθερῶ.

Euripides igitur iam ulcisci vult iniuriam verbis ληκύθιον ἀπώλεσεν supra illatam.

Quinque autem potissimum ob causas Aeschyli cantica Euripides irridet, quae sunt hae: dictionis obscuritas armorumque in Aeschyli fabulis strepitus, versus epiphthegmatici in Aeschyli fabulis usitatissimi — cf. Schneider, Theoph. Car. Guil., De epiphthegmaticis versibus Aeschyli. Gymn. Vimar. progr. 8. Jenae 1829 —, longa illa et graviora metra dactylica et dactylico-logaoedica, quibus Aeschylus Aeolicos lyricos imitatus est, pes orthius (4 8) ac trochaeus semantus (8 4) saepius adhibiti, musica vetustior, cf. Plutarch. Moral. p. 1133 F. 1140 F. — Herm. El. doctr. m. p. 260 ss. 660 ss. Opusc. p. 120 ss. — Gaisfordus ad Heph. p. 275. Fritzschius Ar. Ran. p. 378 s.

Perstringuntur autem Aeschyli cantica versibus Aeschyleis nulla ratione et iudicio compositis et versu intercalari singulis versibus Aeschyleis subiecto hoc modo v. 1264—1277:

Φθιῶτ' Ἀχιλλεῦ, τί ποτ' ἀνδροδάικτον ἀκούων 1264
ἰὴ κόπον οὐ πελάθεις ἐπ' ἀρωγάν;
Ἑρμᾶν μὲν πρόγονον τίομεν γένος οἱ περὶ λίμναν. 1266
ἰὴ κόπον κτλ.
κύδιστ' Ἀχαιῶν Ἀτρέως πολυκοίρανε μάνθανέ μου παῖ. 1270
ἰὴ κόπον κτλ.

εὐφαμεῖτε· μελισσονόμοι δόμον Ἀρτέμιδος πέλας οἴγειν. 1274
ἰὴ κόπον κτλ.
κύριός εἰμι θροεῖν ὅδιον κράτος αἴσιον ἀνδρῶν. 1276
ἰὴ κόπον κτλ.

Verum alteram quoque e citharoedicis modis concinnatam apponit Euripides canticorum imitationem hanc v. 1285—1295:

ὅπως Ἀχαιῶν δίθρονον κράτος, Ἑλλάδος ἥβας
φλαττοθράττο φλαττοθράτ
Σφίγγα, δυσαμεριᾶν πρύτανιν κύνα, πέμπει
φλαττοθράττο φλαττοθράτ
σὺν δορὶ καὶ χερὶ πράκτορι θούριος ὄρνις
φλαττοθράττο φλαττοθράτ
κυρεῖν παρασχὼν ἰταμαῖς κυσὶν ἀεροφοίτοις
φλαττοθράττο φλαττοθράτ
τὸ συγκλινὲς ἐπ᾽ Αἴαντι
φλαττοθράττο φλαττοθράτ.

Priusquam de his Euripidis Aristophanei versibus iudicare poterimus, videndum est, unde sit depromptus et quomodo compositus hic perturbatus et indispositus versuum acervus. Versus quidem 1264 s. Φθιῶτ᾽ Ἀχιλλεῦ κτλ. scholiasta — cf. schol. in Ar. Ran. 1295 ed. Dind. — ex Aeschyli fabula fluxisse docet, quae inscribebatur Myrmidones, et haec addit: προφέρει καὶ Εὐριπίδης εἰς γέλωτα ἄλλα ἐξ ἄλλων δραμάτων συναγαγών· διὸ καὶ ἀσαφῆ, μίαν ἁρμονίαν οὐκ ἔχοντα. οὐκ ἄρα τὰ μὴ ξυνετὰ ζητητέον. — Deinde ad v. 1266 (1297 ed. Dind) scholiasta haec adnotat: Ἑρμᾶν μὲν πρόγονον: Ἐκ τῶν Αἰσχύλου Ψυχαγωγῶν. προφέρεται δὲ οὐκ ἐφεξῆς τὰ αὐτὰ μέλη αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὡς ἔτυχεν ἄλλο ἄλλοθεν, καὶ ἐπιλέγει τὸ ἰήκοπον, κυρίως ἐκείνων τῶν στίχων ὄν, τοῦ, Φθιῶτ᾽ Ἀχιλλεῦ. — Tum Versus 1270 κύδιστ᾽ Ἀχαιῶν κτλ. Timachida iudice — cf. schol. ad 1270 (1301) — ex Aeschyli Telepho fluxit. — — — Optime autem quanta comici sit licentia perspici potest in versibus ex Aeschyli Agamemnone depromptis (1276. 1285. 1287

verbum extremum *πέμπει.* 1289.), quorum conexus hic est Ag. 104 ss.:

κύριός εἰμι θροεῖν ὅδιον κράτος αἴσιον ἀνδρῶν
ἐντελέων· ἔτι γὰρ θεόθεν καταπνείει
πειθὼ μολπᾶν (M. a pr. m. Dind.)
ἀλκᾷ σύμφυτος αἰών·
ὅπως Ἀχαιῶν δίθρονον κράτος, Ἑλλάδος ἥβας
ξύμφρονα ταγάν, (codd. G. Herm.)
πέμπει σὺν δορὶ καὶ χερὶ πράκτορι
θούριος ὄρνις Τευκρίδ' ἐπ' αἶαν, κτλ.

De eorum versuum scriptura, quae minime constat — veluti Dindorfius v. 111 propter numeros contra hunc Aristophanis locum scribit *πράκτωρ* —, hic multa disserere longum est.

De extremo verbo Ranarum versus 1287 differunt sententiae: *Σφίγγα, δυςαμεριᾶν πρύτανιν κύνα, πέμπει.* Ac primum quidem scholiasta ad v. 1287 (1319 Dind.) nihil nisi haec adnotat: *Σφίγγα δὲ δυςαμερίαν, τὴν ἐπὶ κακῷ χρόνῳ Θηβαίοις φανεῖσαν, πάροχον θανάτου. ταῦτα δὲ ἐκ Σφιγγὸς Αἰσχύλου. θούριος δὲ ὄρνις* (Ran. 1289), *ἡ πολεμοῦσα Θηβαίοις τύχη. τὸ δὲ ξὺν δορὶ καὶ χειρὶ πράκτορι* (v. 1289 s. 1321), *ἐξ Ἀγαμέμνονος, ἐκ τῆς συνεπείας τοῦ* '*κύριός εἰμι θροεῖν κτλ.*' Itaque ex silentio scholiastae tantum, qui verbum '*πέμπει*' aut inter '*ταῦτα*' comprehendit aut omnino omisit, idem ex Sphinge manasse concludi potest. Brunckius quidem ad h. l. et Dindorfius, cf. Aesch. fragm. 234, verbum *πέμπει* tribuerunt Aeschyli Sphingi. Contra Fritzschius et Kockius ad h. l. (Ran. v. 1287) id verbum cum Ranarum versu 1289 ex Aeschyli Agamemnone depromptum esse censent. Quam alteram Fritzschii sententiam ego probo. Ignoramus enim, utrum in Sphinge post verba *πρύτανιν κύνα* scriptum fuerit '*πέμπει*' necne, idem verbum in Agamemnone autecedere verbis '*σὺν δορί*' etiamnunc oculis nostris videmus. Certa autem res sine dubio praeferenda est incertae.

Tum versum 1291 *κυρεῖν παρασχὼν κτλ.* ex Agamemnone fluxisse censet scholiasta verbis '*καὶ τοῦτο ἐξ Ἀγαμέμνονος*' allatis. Grammatici autem eum versum rettulerunt aut ad v. 1289 aut ad v. 1294 i. e. aut Sphingi aut Thressis, e quibus v. 1294 est depromptus, attribuerunt. Fritzschius et Kockius eum versum e Sphinge manasse censent. Sed Fritzschii explicatio — l. l. p. 390 — mihi nihil videtur probare et evincere. Sequor igitur testem antiquissimum, scholiastam, cuius temporibus idem Agamemnonis locus fortasse integer erat servatus. Probo autem Kockii interpretationem, qui censet verbis *κυσὶν ἀεροφοίτοις* aquilas significari, cf. Hom. Il. 1, 4. 5.

Iam de duobus illis versibus epiphthegmaticis, quibus in hoc centone lyrico usus est Euripides Aristophaneus, verba sunt facienda. Ac prior quidem eorum versuum:

ἰὴ κόπον οὐ πελάθεις ἐπ' ἀρωγάν;

id quod supra commemoravi, in Aeschyli Myrmidonibus quoque secutus est Ranarum versum 1264 *Φθιῶτ' Ἀχιλλεῦ κτλ.* Quaeritur quo modo recte scribatur et explanetur is versus intercalaris. Scholiasta enim ad v. 1264 (1297) et 1273 (1307) scribit *ἰήκοπος* uno tenore, ac Fritzschius, qui scholiastam sequitur, *ἰήκοπον* verbum esse putat plane Aeschyleum idemque significare quod *ἰήϊος κόπος* i. e. lamentabilis planctus. Tum verbis '*ἀνδροδάϊκτος ἰήκοπος*' proprie 'virorum interfector planctus lamentabilis' significari eiulationem eorum, qui in proelio cadunt, censet. Verum — omissis etiam verbis, quae Fritzschii sententiae obstare videntur, v. 1269 *δύο κόπω* et 1272 *τρίτος... κόπος* — substantivum *ἰήκοπος* nullo alio loco reperitur. Itaque cum Bergkio, Kockio, aliis scribo *ἰὴ κόπον* ita quidem, ut habeam pro duabus vocibus, et *ἰή* vocabulum interiectionem esse censeo. — Perstringit autem is versus quinquies repetitus, qui ad tibiam videlicet canebatur, armorum strepitum virorumque pugnantium exclamationes, quae res saepius in Aeschyli fabulis describuntur, versuum intercalarium usum

frequentiorem, musicae genus vetustius. Nam ad epiphthegmaticos tantum versus tibicen videtur cecinisse.

Alter quidem versus intercalaris item quinquies repetitus continet verba

φλαττοθράττο φλαττοθράτ.

Qua de mira syllabarum coniunctione scholiasta ad v. 1286 (1319) haec censet: *Τοῦτο λέγει χλευάζων ὡς ἀσυνετοποιόν. τινὲς δὲ καὶ σημειοῦνται αὐτὸ, ὅτι τῶν διορθωτῶν τινὲς περιεῖλον τὰς τοιαύτας ἐν τοῖς μέλεσι προσθέσεις.* Tribuit igitur scholiasta huic versui intercalari eam fere vim, quam apud nos habet verbum bis positum 'papperlapapp papperlapapp.' Minus apte me iudice sed similiter Welckerus vertit 'die plapperrappelplapperdat.' Simul scholiasta aliorum, qui obsoletas esse eiusmodi additiones censent, affert sententiam.

Recentiores inter quos Droysenus, Fritzschius, Kockius, qui lyrae sonos melius intellegere sibi videntur quam ipse Bacchus *Μελπόμενος*, musarum amicus, cf. versum quem infra afferam 1296, ex versibus 1281 s., qui continent Euripidis verba haec:

μή, πρίν γ' ἀκούσῃς χἀτέραν στάσιν μελῶν
ἐκ τῶν κιθαρῳδικῶν νόμων εἰργασμένην.

concludunt, hoc de quo agimus versu citharae sonos imitatione exprimi. Itaque Droysenus vertit tubae sonum 'schnedderengdeng dangdeng.'

Verum veterum testimonia prorsus alium significant citharae sive lyrae sonum. Dicit enim apud Aristophanem — Plut. 290 — Carion haec:

καὶ μὴν ἐγὼ βουλήσομαι θρεττανελὸ τὸν Κύκλωπα
μιμούμενος καὶ τοῖν ποδοῖν ὡδὶ παρενσαλεύων
ὑμᾶς ἄγειν. κτλ.

Quae ad verba chorus versu 296 s. sic respondet:

ἡμεῖς δέ γ' αὖ ζητήσομεν θρεττανελὸ τὸν Κύκλωπα
βληχώμενοι, κτλ.

Scholiasta quidem ad Plut. 290 inter alia haec adnotat:

ἔστι δὲ τὸ θρεττανελὸ τῆς λύρας ἀπήχημα, καὶ οὐ συνάπτεται πρὸς τὴν σύνταξιν· ἀλλὰ διότι καὶ αὐτὸς ᾖδε, τούτου χάριν ἐνέθηκεν. . . . τοῦτο δὲ ἐκ Κύκλωπος Φιλοξένου ἐστί· πεποίηκε γὰρ οὗτος τὸν Κύκλωπα κιθαρίζοντα.

Hac quoque in re videtur errasse Fritzschius, quod ad Ran. v. 1286 adnotat, similiter Archilochum *τήνελλα* verbo citharae sonum esse imitatum. Nam scholiasta ad Aristophanis Acharnensium v. 1228 *τήνελλα* verbum tibiae sonum imitatum esse narrat his verbis: *Μίμημα ἐπιφθέγματος αὐλοῦ τὸ τήνελλα.* Attamen *θρεττανελό* et *τήνελλα* facilius inter se poterant commutari. Vix autem crediderim Aristophanem et *θρεττανελό* et *φλαττοθράττο* verbis, quorum alterum longe differt ab altero, eundem sonum imitari et voluisse et potuisse. Itaque cum Berglero et Brunckio sequor scholiastam, qui quod supra demonstravi inanem Aeschyli verborum strepitum sonis istis significari tradidit. Item Guil. Schneiderus in commentatione, quam scripsit 'de epiphthegmaticis versibus Aeschyli' Jenae 1829, p. 22 cum hoc loco comparat Schilleri Dudeldumdei, Eiapopeia, Tralirumlarum, alia. Cui alteri interpretationi minime obstat versus 1282, quo nihil dicitur nisi carmen sequens e citharoedicis modis esse concinnatum.

Baccho quoque, quod supra leviter significavi, sicuti nobis nunc philologis, non satis perspicuum fuit, quid sibi velit *τὸ φλαττοθράττο.* Qua re haec quaerit v. 1296 s.:

τί τὸ φλαττοθρὰτ τοῦτ' ἐστίν; ἐκ Μαραθῶνος ἢ
πόθεν συνέλεξας ἱμονιοστρόφου μέλη;

Cui interroganti Aeschylus sic respondet v. 1298—1300:

ἀλλ' οὖν ἐγὼ μὲν ἐς τὸ καλὸν ἐκ τοῦ καλοῦ
ἤνεγκον αὔθ', ἵνα μὴ τὸν αὐτὸν Φρυνίχῳ
λειμῶνα Μουσῶν ἱερὸν ὀφθείην δρέπων κ.τ.λ.

Quod si Aristophanis spectamus iudicium, apparet eum v. 1264—1295 tam mira et perversa Aeschyleorum locorum compositione primo loco ipsum Euripidem, quem eos versus

eligentem fingit, perstringere voluisse ut ineptum sophistam. Vituperat tamen leniter idem etiam Aeschyli carmina ac non modo eis quinque quas supra commemoravi de causis, verum etiam (v. 1297), quod sunt iusto longiora. Quod concedendum est Aristophani, neque vero oblivisci debemus illius dicti quod legitur apud vitae scriptorem: Aeschylum cum antiquioribus poetis comparatum maxime esse praedicandum, aliquanto inferiorem esse posterioribus. Huc accedit — quod rectissime Bernhardyus l. l. 2, p. 255 (242) commemorat — Aeschylum naturam secutum esse propriam eaque de causa ut hominem ingeniosum et sublimem a posterioribus saepius minime esse intellectum nec plane perspectum. Denique non omittendum est, Aeschylum ideo quoque, quia e priscae antiquitatis indole sublimiora nonnulla et duriora effinxit, quae ampliore litteratura minus sunt aperta, nobis videri esse obscurum cum omnino, tum in chori canticis suis, cf. Philol. 30 p. 732 s., ubi Heimsoethius de Aeschyli dictione verba facit.

Primam earum, quas modo significavi, causarum, cum iusto iudicio ponderaret Aristophanes, Aeschylum aptissime comparat cum Phrynicho, poeta antiquiore, postquam iam initio huius de chori canticis certaminis laudibus extulit carmina Aeschyli pulcherrima. Ceterum hic conferas Ed. Mülleri l. l. 1, p. 163–165.

Caput IV.

§. 6. De Aeschyli re scaenica iudicia.

Duo tantum vel tria de Aeschyli re scaenica repperi Aristophanis iudicia, quae indicant Aeschylum apparatum scaenicum splendidiorem amasse, introduxisse, auxisse. — Ac primum quidem Euripides, qui Aeschylum nihil perspicuum narrasse censuit, sic pergit Ran. v. 928 ss.:

ἀλλ' ἢ Σκαμάνδρους ἢ τάφρους ἢ 'π' ἀσπίδων ἐπόντας γρυπαιέτους χαλκηλάτους καὶ ῥήματ' ἱππόκρημνα κτλ.

Tum chorus Aeschylum sic appellat v. 1004 s.:

ἀλλ', ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνὰ καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, κτλ.

Quem alterum locum hic attuli, quod Aeschyli biographus et Sommerbrodtius versum 1005 ad rem scaenicam pertinere censent. Equidem cum Bernhardyo l. l. 2, 206 (196) et Frid. Schoellio — cf. Ritschelii Aeschyli Septem p. 41 fr. 155 — eas tragicas nugas — 'schwall' — potius referri ad dictionem censeo.

Tertio loco Aeschylus, postquam magniloquentiam in tragoediis suis necessariam fuisse demonstravit, haec ait verba v. 1060 ss.:

κἄλλως εἰκὸς τοὺς ἡμιθέους τοῖς ῥήμασι μείζοσι χρῆσθαι·
καὶ γὰρ τοῖς ἱματίοις ἡμῶν χρῶνται πολὺ σεμνοτέροισιν
ἁμοῦ χρηστῶς καταδείξαντος διελυμήνω σύ.

Priusquam iam ea Aristophanis recenseo iudicia, nonnulla veterum affero de Aeschyli re scaenica testimonia. Ac primo quidem loco Vita Aeschyli, — p. 1 ed. Dind. Poet. scaen. — haec tradidit: *νέος δὲ ἤρξατο τῶν τραγῳδιῶν, καὶ πολὺ τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ ὑπερῆρε κατά τε τὴν ποίησιν καὶ τὴν διάθεσιν τῆς σκηνῆς, τήν τε λαμπρότητα τῆς χορηγίας καὶ τὴν σκευὴν τῶν ὑποκριτῶν, τήν τε τοῦ χοροῦ σεμνότητα, ὡς καὶ Ἀριστοφάνης* (Ran. 1004 s.).

Ibidem p. 2 s. ed. Dind. singula de scaenae exornatione atque de histrionum habitu Aeschyli merita haec enumerantur: *Πρῶτος Αἰσχύλος πάθεσι γεννικωτέροις τὴν τραγῳδίαν ηὔξησε, τὴν δὲ σκηνὴν ἐκόσμησε καὶ τὴν ὄψιν τῶν θεωμένων κατέπληξε τῇ λαμπρότητι, γραφαῖς καὶ μηχαναῖς, βωμοῖς τε καὶ τάφοις, σάλπιγξιν, εἰδώλοις, Ἐρινύσι, τούς τε ὑποκριτὰς χειρῖσι σκεπάσας καὶ τῷ σύρματι ἐξογκώσας, μείζοσί τε τοῖς κοθόρνοις μετεωρίσας.*

Deinde Dioscorides (c. 200 a. Chr.), qui tragoediam

Thespidis esse inventionem censet, haec scripsit, cf. Anthol. Gr. ex rec. Brunckii (1772—76) ed. Fr. Jacobs. (1794—1814) 1, p. 248. A. Gr. ad fid. Palatini 1, 428 (7, 411):

Θέσπιδος εὕρεμα τοῦτο, τὰ δ' ἀγροιώτην ἀν' ὕλην
  παίγνια καὶ κώμους τούςδε τελειοτέρους
Αἰσχύλος ἐξύψωσεν, ὁ μὴ σμιλευτὰ χαράξας
  γράμματα, χειμάρρῳ δ' οἷα καταρδόμενα,
καὶ τὰ κατὰ σκηνὴν μετεκαίνισεν. ὦ στόμα πάντων
  δεξιόν, ἀρχαίων ἦσθά τις ἡμιθέων.

Tum Horatius Epist. ad. Pis. v. 278 ss., postquam de Thespide verba fecit, haec narrat:

Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
et docuit magnumque loqui nitique cothurno.

Denique Vitruvius praef. lib. 7. (p. 154 ed. Rodius, Berol. 1800) de Aeschyleae scaenae picturis haec refert: Primum Agatharchus Athenis Aeschylo docente tragoediam scaenam fecit et de ea commentarium reliquit. — Plura etiam testimonia composuit Sommerbrodtius, De Aeschyli re scaenica, Liegnitii 1848, 51. Tanglimi 1858. 4. p. 14.

Contra ea Aristoteles Poet. 4., postquam quod supra commemoravi Aeschylum alterum histrionem introduxisse narravit, sic pergit: τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς κτλ. Aristoteles igitur Sophoclem censet invenisse scaenographiam, Vitruvius Aeschylum. — Qua in scriptorum contradictione erit iudicandum, eas quoque Aeschyli fabulas, quae ante Sophoclem in scaenam sint productae, non indiguisse scaenographia, Sophoclem autem scaenographiam etiam amplius exornasse, ut alter Aeschylum alter Sophoclem introduxisse scaenographiam tradere potuerit. Quibus aliorum veterum scriptorum testimoniis allatis redeamus iam ad Aristophanis iudicia.

Ac primo quidem eorum, quos supra attuli, Aristophanis loco (Ran. 928 s.) de miris agitur figuris Asiaticis

veluti grypho-aquilis similibusque clypeorum insignibus, quae et descripsit Aeschylus et ipsa oculis repraesentavit. Quod eum fecisse minime mirum est, cum mobiles ad omniaque imaginatione concipienda propensi Graecorum animi temporibus illis bellorum Persicorum quam maxime sine dubio moverentur novis, quascumque nuper in Persis viderant rebus, cf. Bernh. l. l. 2, 261. Fere idem status eademque rerum condicio medio quoque fuit aevo apud Germanos bellorum illorum, quae rei Christianae defendendae causa in Orientem sunt suscepta, temporibus. — — Tragoediae autem incrementa, quorum auctor et inventor appellatur Aeschylus, pleraque debebantur ei ipsi, quam modo significavi, temporum illorum condicioni. Devictis enim Persis cum omnium rerum Athenis fuit prosperitas tum rei scaenicae. Cum autem Aeschylus illis temporibus tragoedia floreret praeter ceteros, quaecunque scaenae ornamenta aut ab ipso Aeschylo aut ab alio tragico minus claro tunc sunt inventa, tributa esse Aeschylo verisimillimum est.

Suo iure Aeschylum apparatum scaenicum auxisse his et veterum scriptorum et Goethii nostri apparet locis: Aristot. Poet. cap. 6 § 4:

ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεος κόσμος, εἶτα μελοποιία καὶ λέξις· ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν.

Hor. Ep. 2, 1, 203:

Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
divitiaeque peregrinae: quibus oblitus actor
cum stetit in scaena, concurrit dextera laevae,
dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.

Denique Goethius noster in Fausti praefatione ei, qui praeest scaenicis spectaculis edendis, haec tribuit verba:

Man kommt zu schauen, man will am liebsten sehen.
Wird vieles vor den augen abgesponnen,
so dasz die menge staunend gaffen kann,
da habt ir in die breite gleich gewonnen,
ir seid ein vielgeliebter mann.

Sed haec hactenus. Videamus iam, quid contulerit Aeschylus ex Aristophanis sententia ad cives educandos.

Caput V.

§. 7. De vi et effectu Aeschyli fabularum sive de Aeschylo civium suorum praeceptore.

Multo arctius quam apud alium ullum populum apud Athenienses ars et vita inter se erant conexae. Longe plurimum igitur poetae valebant ad rei publicae augendam vel imminuendam salutem. Qua re Euripides, cuius fabulae rei publicae perniciosae etiam post auctoris mortem quam maxime florebant neque, quod falso Aristophanes Ran. v. 869 censet, cum poeta perierunt, etiam mortuus irridetur in Ranis acerbissime, summis passim effertur laudibus Aeschylus ut reipublicae conservator. Quod quo modo instituerit comicus, eius ipsius iam videamus verbis.

Ac primum quidem in universum loquitur Aristophanes de poetarum officio et condicione locis tribus, quibuscum comparari possunt Acharn. v. 626—664, ubi in parabasi ipse de sua poesi verba facit Aristophanes.

Quorum locorum primo Euripides ad Aeschyli interrogationem v. 1008:

ἀπόκριναί μοι, τίνος οὕνεκα χρὴ θαυμάζειν ἄνδρα ποιητήν;

haec respondet v. 1009 s.:

δεξιότητος καὶ νουθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιοῦμεν
τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσιν.

Altero loco Aeschylus ipse sic disputat v. 1030 s.:

ταῦτα γὰρ χρὴ ποιητὰς ἀσκεῖν. σκέψαι γὰρ ἀπ' ἀρχῆς,
ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται.

Extremo autem loco Aeschylus haec loquitur v. 1053—1056:

. . . ἀποκρύπτειν χρὴ τὸ πονηρὸν τόν γε ποιητὴν
καὶ μὴ παράγειν μηδὲ διδάσκειν. τοῖς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν
ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖς ἡβῶσιν δὲ ποιηταί.
πάνυ δὴ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς.

Quibus locis dilucide significatur, quantopere ea in re dissenserint Graeci antiqui a nobis. Primum enim a poesi nos non tam exigimus, ut utilitati sit quam voluptati. Deinde poetae recentiores: Shakespearus, Lessingius, Goethius, Schillerus, alii quaelibet flagitia minime tegenda esse putabant immo fecunda oratione describenda, verum ita ut vincantur postremo mali a bonis. — Qua in re antiquorum disciplinam secutus est Sophocles, Euripides est quasi praecursor recentiorum, quod demonstratur Sophoclis dicto hoc Aristot. Poet. 25: *Σοφοκλῆς ἔφη αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδην δὲ οἷοι εἰσίν.*

Deinde verbis apertis comicus Aeschylum prudentissimum significat allatis duobus eiusdem consiliis. Quorum prius notissimum illud est dictum Ran. v. 1431. 33:

οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον ἐν πόλει τρέφειν·
ἢν δ' ἐκτραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.

Alterum consilium hoc est v. 1463—65:

τὴν γῆν ὅταν νομίσωσι τὴν τῶν πολεμίων
εἶναι σφετέραν, τὴν δὲ σφετέραν τῶν πολεμίων,
πόρον δὲ τὰς ναῦς, ἀπορίαν δὲ τὸν πόρον.

Quae quidem consilia universa non contradicunt Aeschyli ingenio, sed versus 1463—1465 Euripidis olent doctrinam sophisticam. Versum autem 1465 Ed. Müllerus l. l. 1, p. 177 haud recte vertisse videtur cum interpretatur: 'und ertrag sei schiffart, jeder andere ertrag sonst miszertrag.'

Neque enim pecuniae, quae capiuntur ex navibus, opponuntur aliis pecuniis, sed opes rei publicae privatorum opibus, quas unumquemque patriae deceat devovere. Itaque sic verto: opes esse naves, inopiam autem opes.

Denique quomodo educaverit Aeschylus cives suos Ranarum locis demonstratur octo. Quorum duobus Aeschylus reprehenditur. Ac priore quidem loco Euripides haec loquitur v. 964—967:

γνώσει δὲ τοὺς τούτου τε κἀμοὺς ἑκατέρου μαθητάς·
τουτουμενὶ Φορμίσιος Μεγαίνετός θ' ὁ Μανῆς,
σαλπιγγολογχυπηνάδαι, σαρκασμοπιτυοκάμπται.

Altero autem loco Bacchus, postquam quomodo Euripides educaverit Athenienses enarravit, de Aeschyli temporibus haec censet v. 989—991:

τέως δ' ἀβελτερώτατοι,
κεχηνότες μαμμάκυθοι,
μελιττίδαι καθῆντο.

Phormisius quidem idem est, cuius mentio fit apud Athenaeum 1. p. 501 ed. Dind. (229) hoc modo: *Πλάτων δ' ἐν Πρέσβεσι:*

κατέλαβον Ἐπικράτης τε καὶ Φορμίσιος
παρὰ τοῦ βασιλέως πλεῖστα δωροδοκήματα,
ὀξύβαφα χρυσᾶ καὶ πινακίσκους ἀργυροῦς.

Deinde de eodem in Dionysii Halicarnassensis Iudicio de Lysia c. 32 haec narrantur: *Φορμίσιός τις τῶν συγκατελθόντων μετὰ τοῦ δήμου* (triginta tyrannis expulsis) *γνώμην εἰσηγήσατο τοὺς φεύγοντας κατιέναι.*

Tum Schweighaeuserus ad hunc Phormisium rettulit Philetaeri e comoedia *Κυνηγίς* locum apud Athenaeum 13, 570 s.

Παῦσαι γέρων ὢν τοὺς τρόπους. οὐκ οἶσθ' ὅτι
ἥδιστόν ἐστιν ἀποθανεῖν βινοῦνθ' ἅμα;
ὥσπερ λέγουσιν ἀποθανεῖν Φορμίσιον.

Denique scholiasta ad Aristoph. Ran. v. 965 (996 ap. Dind.) haec adnotat de moribus Phormisii et facie: *Δίδυμός φησιν ὅτι Φορμίσιος δραστικὸς ἦν καὶ τὴν κόμην τρέφων καὶ φοβερὸς δοκῶν εἶναι. διὸ καὶ Αἰσχύλου μαθητὴν αὐτόν φησιν εἶναι. βαθὺς* [*δασὺς* dicit scholiasta Eccles. 91 (97 ap. Dind.) et hic coniecit Kusterus] *δὲ ἦν καὶ καθίει τὸν πώγωνα. κωμῳδεῖται δὲ καὶ εἰς δωροδοκίαν.*

Quibus cum testimoniis extremis: — et hirsutum fuisse Phormisium cunnoque deditum — optime congruunt Arist. Eccles. v. 89 ss. (95 ss.), ubi Praxagora hoc loquitur:

οὐκοῦν καλά γ᾽ ἂν πάθοιμεν, εἰ πλήρης τύχοι
ὁ δῆμος ὤν, κἄπειθ᾽ ὑπερβαίνουσά τις
ἀναβαλλομένη δείξειε τὸν φορμίσιον.

Bene hic scribit Meinekius *φορμίσιον* littera minuta, cum ex nomine proprio factum sit nomen appellativum. Scholiasta ad h. l. adnotat hoc: *καὶ οὗτος* (*Φορμίσιος*) *δασὺς ἦν. αἰνίττεται τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον.* — — Eundem Phormisii nominis usum affirmat Hesychius s. v. *Ἀριστόδημος*, quo teste comici *φορμισίους* (*ἔλεγον*) *τὰ γυναικεῖα αἰδοῖα.*

De Megaeneto autem scholia ad h. l. explicant haec: *ὁ Μεγαίνετος, ὅτι οὐ πάντως βάρβαρος ἀλλ᾽ ἀναίσθητος καὶ οὐκ ἀστεῖος. αὐθάδης δὲ οὗτος καὶ τῶν στρατηγιώντων ἐστὶ καὶ ἄλλως θρασύς.* Fere idem tradit Suidas s. v. *Μεγαίνετος*. Si quaeris de cognomine Megaeneti, Fritzschius et Kockius censent Megaenetum *τὸν Μανῆν* appellari infelicem aleatorem et opponi Therameni semper felici (v. 970). Neque tamen certi quidquam de hoc nomine est traditum. Utcunque res sese habet, comicum hic homines tubis, hastis, barbis horridos, qui amarulento risu Sinnin referunt — cf. Ov. Met. 7, 441. Plut. Thes. 8. — et stupidissimi stolidissimique sedent, obicere Aeschylo discipulos constat. Minime igitur Aristophanes ex omni parte patrocinatur temporibus vetustioribus, sed hactenus tantum, quatenus ea minus quam postea corrupta fuisse comico videbantur, praeponit ea tempora posterioribus et Aeschylum omnino